

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан гуманітарно-педагогічного факультету

Неля ПОДЛЕВСЬКА

01 вересня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Діалектологічна практика

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 014 Середня освіта.
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Українська мова та література)
Обсяг дисципліни – 3 кредити ЄКТС
Шифр дисципліни ОПП.16
Мова навчання – українська
Статус дисципліни: обов'язкова (професійної підготовки)
Факультет – гуманітарно-педагогічний
Кафедра – слов'янської філології

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Форма семестрового контролю		
			Кредити ЄКТС	Години	Разом	Аудиторні заняття				Самостійна робота (в т.ч. ІРС)	Курсовий проект	Залік	Іспит
						Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Д	2	4	3	90	90							Диф. залік	

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)» за спеціальністю 014 Середня освіта.

Робочу програму склала О. Жвава канд. філол. наук, доц. Ольга ЖВАВА

Схвалена на засіданні кафедри слов'янської філології

Протокол № 1 від 29 серпня 2025 р.

Завкафедри слов'янської філології Н. Торчинська Наталія ТОРЧИНСЬКА

Робоча програма розглянута та схвалена вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету

Голова вченої ради факультету Н. Подлевська Неля ПОДЛЕВСЬКА

Хмельницький 2025

2 ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Посада	Назва факультету	Підпис	Ім'я, прізвище
Завідувач кафедри української філології канд. філол. наук, доц.	Гуманітарно-педагогічний факультет		Анатолій ЯНЧИШИН
Гарант освітньо-професійної програми, канд. філол. наук, доц.	Гуманітарно-педагогічний факультет		Любов ОЛІЙНИК

3. Пояснювальна записка

Діалектологічна практика посідає важливе місце у підготовці спеціалістів першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Українська мова і література)» за спеціальністю 014 Середня освіта. Після вивчення дисципліни «Українська діалектологія» здобувачі вищої освіти проходять двотижневу навчальну діалектологічну практику.

Пререквізити – ОПП 07. Українська діалектологія.

Постреквізити – Кваліфікаційний іспит з української мови та літератури.

Відповідно до Стандарту вищої освіти із зазначеної спеціальності та освітньої програми дисципліна має забезпечити:

компетентності:

ІК Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері середньої освіти

ЗК 03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 05. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 06. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 08. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 16. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність.

ЗК 17. Здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології з дотриманням етично-правових норм в умовах євроінтеграційних процесів.

ФК 10. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

ФК 11. Здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

програми результати навчання:

ПРН 01. Знати та дотримуватися вимог Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності відповідно до предметної спеціальності.

ПРН 02. Вільно спілкуватися державною мовою на професійну тематику, використовуючи сучасну термінологію та систему понять за спеціальністю; аргументовано висловлювати власні думки державною мовою.

ПРН 16. Орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність, оперувати нею у професійній діяльності.

ПРН 18. Дотримуватися академічної доброчесності, вимог з охорони авторських прав під час використання та поширення електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

ПРН 40. Моделювати й аналізувати лінгвістичні одиниці в стандартних і нестандартних ситуаціях, здійснювати лінгвістичний аналіз тексту через взаємозв'язок мовних одиниць.

Мета практики – поглибити і розширити знання здобувачів вищої освіти з української діалектології; виробити навички науково-дослідної роботи в процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення; сформувати в здобувачів освіти навички виявлення впливу діалектного оточення на усне і писемне мовлення; зібрати науково достовірні матеріали для подальших діалектологічних студій.

Завдання практики: ознайомити студентів із живим говірковим мовленням; навчити збирати діалектні матеріали за спеціально укладеними програмами (див. Додатки), сформувати навички збору й опису діалектного матеріалу; виробити навички аналізу діалектного мовлення. Під час практики студенти мають змогу пересвідчитися у діалектній диференціації української мови, навчатися виявляти спільне й відмінне у фонетиці, лексиці й граматиці досліджуваної говірки та літературної мови. Це розширить і поглибить знання

студентів з української діалектології. Сформовані під час практики вміння і навички слухати, цілеспрямовано відбирати й науково пояснювати ті чи інші явища діалектного мовлення стануть у нагоді майбутнім учителям української мови. Матеріали діалектологічної практики стануть у нагоді не тільки при вивченні шкільного курсу фонетики, орфоєпії, лексики, а й укладанні регіональних і загальних діалектних словників та атласів, поповненню національної фоно- та текстотеки.

Діалектологічна практика дає здобувачам вищої освіти перші навички роботи в польових умовах, прищеплює їм знання та вміння, потрібні для майбутньої професійної діяльності. Роботу студента побудовано так, щоб здобувачі вищої освіти мали цілісне уявлення про системність обстежуваної говірки на всіх її структурних рівнях. Для цього на основі аналізу записаних зв'язних текстів та дібраних відповідей на питання програми виявити основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні й лексичні особливості говірки.

Результати навчання. Здобувач освіти, який успішно завершив вивчення дисципліни, **повинен знати:**

– загальнотеоретичні питання української діалектології: до якого говору в загальній класифікації українських діалектів належить говірка обстежуваного населеного пункту;

– детально ознайомитися з фонетичними, морфологічними, синтаксичними, лексичними особливостями досліджуваної говірки;

– методи збирання і дослідження діалектного матеріалу;

уміти:

– застосовувати на практиці методи збирання діалектного матеріалу,

– правильно добирати інформаторів,

– виявляти характерні особливості говірки,

– записувати діалектні факти, послуговуючись фонетичною транскрипцією, та аналізувати їх;

– записувати діалектні матеріали за спеціальними питальниками.

4. Структура і зміст діалектологічної практики

Зміст діалектологічної практики відповідає освітньо-професійній програмі «Середня освіта (Українська мова і література)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Практика передбачає три етапи: підготовчий (організаційний), основний (польовий), підсумковий (оформлення звітної документації).

№	Зміст виконаної роботи	Кількість годин
1.	Участь у настановній конференції: проведення інструктажу з техніки безпеки під час практики. Вибір місця практики.	2
2.	Ознайомлення з вимогами звітної документації.	2
3.	Складання індивідуального плану діалектологічної практики.	2
4.	Вивчення історії села, особливостей його суспільно-економічного розвитку. Збір інформації про етнічний та віковий склад населення, основні види занять. Проведення краєзнавчої, дослідницько-пошукової роботи відповідно до визначених завдань.	10
5.	Підготовка питальника та інших матеріалів для проведення інтерв'ю з інформантами. Створення демонстраційних матеріалів (за потреби).	5
6.	Пошук респондентів (інформантів), з'ясування тем для спілкування.	5
7.	Запис текстів на аудіо та паперові носії. Проведення анкетування та опитування.	25
8.	Робота з матеріалами дослідження.	20
9.	Написання статті за результатами проходження діалектологічної практики	9

10.	Підготовка й оформлення звітної документації	8
11.	Участь у підсумковій конференції. захист діалектологічної практики.	2
	Усього за курсом	90

Орієнтовний календарний графік проходження практики представлений у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 Орієнтовний календарний план практики

№	Вид та зміст роботи	Період виконання завдання
1.	Настановна конференція (інструктаж) стосовно діалектологічної практики. Ознайомлення із загальним планом практики та її основними завданнями, формами роботи, робочою та звітною документацією, вимогами до її оформлення, із правилами техніки безпеки тощо. Складання індивідуального плану практики.	Перший тиждень практики
2.	Загальне ознайомлення з місцем проходження практики та обстежуваною говіркою, добір респондентів.	Перший тиждень
3.	Опитування респондентів. Запис діалектного матеріалу за програмою-питальником. Аналіз діалектних текстів.	Перший – другий тиждень
4.	Оформлення звітної документації практики й подання її на кафедру слов'янської філології.	Другий тиждень та впродовж трьох днів після завершення практики
5.	Захист діалектологічної практики.	За графіком кафедри
Загальна тривалість практики		2 тижні

5. Організація та керівництво практикою

Відповідальність за організацію, своєчасне проведення і контроль за виконанням діалектологічної практики покладається на керівництво вищого начального закладу, а саме першого проректора, декана гуманітарно-педагогічного факультету, завідувача кафедри слов'янської філології, керівника практики. Загальну організацію практики та контроль за її успішним проведенням здійснює керівник практики. Безпосереднє керівництво практикою студентів здійснюється груповим керівником практики.

Керівником практики призначають викладача кафедри, який викладає навчальну дисципліну «Українська діалектологія». У своїй діяльності призначений керівник практики повинен вживати заходів щодо усунення недоліків в організації та проведенні практики, систематизувати, узагальнювати навчально-методичний досвід проведення практики, вносити пропозиції щодо покращення її науково-методичного рівня. Керівник практики має надати студентам Положення про практику, повідомити студентів про систему звітності із запропонованого виду діяльності. Не пізніше ніж за два тижні до початку практики керівник зобов'язаний проконтролювати підготовленість студентів до запланованої роботи, розподіливши студентів за місцями практики. Керівник діалектологічної практики повинен проводити настановну та підсумкову конференції, на яких мають бути присутніми студенти. У результаті проведеної роботи керівник складає звіт про підсумки діалектологічної практики.

Керівник практики від навчального закладу:

- проводить настановну конференцію з практики;
- проводить інструктаж студентам з безпеки життєдіяльності під час проходження практики;
- фіксує вибір населеного пункту як бази практики;

- надає зразок щоденника практики, індивідуальне завдання, методичні матеріали та рекомендації щодо оформлення звітної документації, тощо, шляхом розміщення зазначених матеріалів у системі електронного забезпечення «Модульне середовище»;
- проводить консультації за попередньо узгодженим графіком для студентів щодо виконання програми практики та оформлення звітної документації;
- готує відгук за результатами проходження практики;
- перевіряє та затверджує звіт в електронному вигляді;
- проводить підсумкову конференцію по завершенні практики, на якій виставляє підсумкову оцінку в електронному журналі.

Здобувач вищої освіти зобов'язані:

- взяти участь у настановній конференції;
- пройти інструктаж щодо порядку проходження практики та з техніки безпеки;
- своєчасно виходити на зв'язок з керівником практики;
- узгодити графік виконання програми практики та оформлення звітної документації та щоденника практики;
- отримати індивідуальні завдання, методичні матеріали та рекомендації щодо оформлення звітної документації;
- заповнювати індивідуальний план, що відображає обсяг виконаних робіт;
- підготувати та завантажити у систему електронного забезпечення звіт з практики в електронному вигляді;
- взяти участь у підсумковій конференції і відзвітувати про результати проходження практики.

Бази практики

Базами діалектологічної практики є населені пункти України (переважно села) з виразним діалектним мовленням. Здобувачі освіти можуть самостійно з дозволу керівника практики та за погодженням завідувача кафедри підбирати місце проходження практики і пропонувати його як базу практики за умови, що говірка обраного населеного пункту є українською, цілісною й автентичною.

6. Загальні вимоги до оформлення звіту, допуску до захисту практики

Звіт повинен відображати виконання здобувачем усіх розділів програми практики.

Звітні матеріали діалектологічної практики містять такі структурні елементи:

1. Титульна сторінка оформлена за зразком (додаток А в робочій програмі).
2. Зміст (додаток Б у робочій програмі).
3. Вступ (містить таку інформацію: а) історія села (наукові факти та легенди); б) особливості говірки (фонетичні, морфологічні, синтаксичні) та її належність договору і наріччя; в) відомості про респондентів (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, соціальний стан)).
4. Запис діалектного матеріалу за питальником (здійснюється фонетичним письмом і технічними засобами).
5. Текст діалектного мовлення, записаний фонетичною транскрипцією (додаток В у робочій програмі).
6. Висновки (повинні містити таку інформацію: а) процеси архаїзації та інновації в досліджуваній лексиці; б) стилістична диференціація зібраного діалектного матеріалу; в) труднощі, які виникали під час збору діалектного матеріалу, та шляхи їх подолання).
7. Додатки: аудіо- чи відеозаписи діалектних текстів і відповідей на питальник (загальна тривалість звучання – не менше 60 хв.). Усі аудіозаписи мають бути якісними і стосуватися теми практики.

Технічні вимоги до матеріалів практики: тексти виконані в редакторі Word для Windows. Назви файлів містять відповідно підписані; тексти файлів оформлено відповідно до таких вимог: поля – верхнє, нижнє та ліве – 2,5 см, праве – 1,5 см. Шрифт Times New Roman, розмір – 14, стиль – «нормальний» («звичайний»); міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,5 см. Текст друкується без переносів. Ілюстративний матеріал виділено курсивом;

сторінки пронумеровано.

При оформленні звітної документації оцінка знижується за неякісне оформлення, помилки (друкарські в тому числі); відсутність певної частини звітної документації або неповноту; недотримання графіку практики. При спробах фальсифікації матеріалів порушення принципів академічної доброчесності, (переписування, списування в інших студентів тощо) практика не зараховується.

Перелік звітних матеріалів:

1. Індивідуальний план із завданнями.
2. Звіт студента про проходження практики.
3. Питальник.
4. Польовий зошит.
5. Демонстраційні матеріали (презентація в pdf тощо).
6. Стаття за результатами проходження діалектологічної практики.
7. Аудіотексти та на паперовому носії.

Індивідуальний план затверджується під час настановної конференції.

Звіт складається із вступу, де вказується актуальність, мета, завдання, які ставляться перед практикою, вказується теоретичний та практичний аспекти звіту. Основна частина звіту повинна містити інформацію про населений пункт, де відбулася практика, з використанням інформації, одержаної від інформантів та спеціальної діалектологічної та краєзнавчої літератури (стисла краєзнавча, історико-етнографічна довідка). У висновках студент підтверджує результати проведеної роботи, де вказує на специфіку зібраного матеріалу, його значення для сучасної науки, а також пропонує рекомендації до проведення наступних практик. Обов'язковою вимогою до документації має стати список використаних джерел. До того, звіт може бути підкріплений додатками, в яких можуть міститися фотографії, копії історичних документів, ноти до окремих мелодій тощо.

Питальник – список конкретних питань, за допомогою яких практикант проводив опитування інформантів.

Польовий зошит – найповніший документ про експедиційну роботу. У польовому зошиті фіксують усі види діяльності студента, скеровані на реалізацію завдань практики. Тут фіксують відповіді респондентів за питальниками, підготовленими для експедиції, а також виконують замальовки тощо. Студент зобов'язаний вказувати місце проведення запису, прізвище, на початку кожного запису вказувати ініціали інформантів. Як правило, основу звіту з практики становлять записи польового зошита. Запис у польовому зошиті ведуть у довільній формі. До нього вносять усі зауваження, пояснення і доповнення.

7. Оцінювання результатів діалектологічної практики

Після завершення практики здобувачі складають диференційований залік, який відбувається у формі звітної конференції. До визначеного терміну практиканти повинні подати на кафедру слов'янської філології звіт відповідно до вимог і плану, наведених вище.

Оцінювання академічних досягнень здобувача вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ». При поточному оцінюванні виконаної здобувачем роботи з кожної структурної одиниці і отриманих ним результатів викладач виставляє йому певну кількість балів із призначених робочою програмою для цього виду роботи. При цьому кожна структурна одиниця (робота) може бути зарахована, якщо здобувач набрав не менше 60 відсотків (мінімальний рівень для позитивної оцінки) від максимально можливої суми балів, призначеної структурній одиниці.

Позитивну підсумкову оцінку здобувач може отримати, якщо за результатами набере від 60 до 100 балів. Семестрова підсумкова оцінка розраховується в автоматизованому режимі в інформаційній підсистемі «Електронний журнал» (ІС «Електронний університет») і відповідно до накопиченої суми балів визначається оцінка за інституційною шкалою та шкалою ЄКТС (див. таблицю Співвідношення...), яка заноситься в залікову відомість, а також до Індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Здобувач вищої освіти, який на підсумковому контролі із захисту звіту з практики отримав негативну оцінку або не виконав програму практики без поважних причин, відраховується з Університету за невиконання індивідуального навчального плану. Підсумки практики підводяться на засіданні кафедри і обговорюються на засіданні вченої ради факультету не рідше одного разу на навчальний рік.

Кількість балів за кожним видом роботи (мінімум-максимум)

Кількість балів за вид роботи (мінімум-максимум)							
<i>Виконання програми практики</i>					<i>Оцінка керівника практики</i>		<i>Разом балів</i>
Наукова достовірність, інформативність та повнота змісту матеріалів	Написання статті за результатами проходження діалектологічної практики	Якість запису діалектного матеріалу	Наявність аудіо- чи відеозапису, презентації, відеофільму та ін.	Демонстраційні матеріали	звіту з практики	доповіді і презентації під час захисту практики	
6-12	6-12	6-12	6-12	6-12			
30–60					12–20	18–20	60-100

Накопичена здобувачем сума балів за результатами поточного оцінювання різних видів роботи та підсумкового контрольного заходу згідно з таблицею трансформується в інституційну шкалу оцінювання та шкалу оцінювання ЄКТС.

8. Політика щодо академічної доброчесності

Викладач і здобувач вищої освіти мають дотримуватися ст. 36 Закону України «Про освіту». Дотримання академічної доброчесності передбачає відповідальність здобувача-практиканта за зібраний говірковий матеріал. Зокрема, здобувач освіти має пам'ятати, що не можна записувати й подавати до звіту сумнівний матеріал (його обов'язково треба перевірити через опитування інших інформаторів).

Звітна документація реєструється на кафедрі, подається для аналізу та оцінювання керівнику практики від кафедри. Захист практики здобувачем вищої освіти відбувається у визначений кафедрою термін. Кожен здобувач освіти звітує про виконання програми практики. Оцінка виставляється з урахуванням аналізу поданої документації та рівня захисту й оголошується здобувачам.

9. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів

«Відмінно» / 90-100 балів. Ставиться в тому випадку, якщо студент повністю виконав вимоги програми практики; кожен день присвячував дослідженню; проводив аналітичну роботу; зібрав необхідний практичний матеріал. Звіт з практики виконаний на високому рівні, містить самостійно розроблені висновки, оформлений згідно вимог та представлений вчасно. У процесі захисту студент кваліфіковано відповідав на поставлені запитання.

«Добре» / 89-75 балів. Виставляється, коли студент виконав вимоги практики; кожен день присвячував дослідженню; здійснював необхідні робочі процедури, збирав та аналізував необхідний матеріал, але в тексті звіту є недоліки в оформленні і стилі. Під час захисту звіту студент недостатньо обґрунтовано відповідав на запитання, однак у цілому виявив знання предмета практичного навчання.

«Задовільно» / 74-60 балів. Ставиться в тому випадку, коли робота проведена на задовільному рівні; студент проявив себе як організований, дисциплінований, але недостатньо самостійний та ініціативний; загальна характеристика діяльності студента «задовільна»; із невеликим запізненням склав документацію. Звіт носить конспективний характер та під час захисту студент невпевнено відповідав на запитання, що вимагало додаткових уточнень.

Оцінка *«не зараховано з можливістю повторного складання»/ «незадовільно» (35-*

59 балів) виставляється студентові, якщо він: виконав тільки деякі види роботи, визначені програмою практики; не готував і подавав на перевірку керівнику індивідуальний план роботи; не підготував науково-дослідницьке завдання; не брав участь у звітній конференції; під час виконання всіх видів робіт не завжди дотримувався принципу академічної доброчесності.

Оцінка *«не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни»/«незадовільно» (0-34 бали)* виставляється студентові, якщо він: не виконав завдання, передбачені програмою практики; не готував і подавав на перевірку керівнику звітну документацію; не виконав різновиди робіт згідно з індивідуальним планом; не брав участь у звітній конференції.

Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Рейтингова шкала балів	Інституційна шкала	
		Залік	Іспит/диференційований залік
A	90-100	Зараховано	<i>Відмінно/Excellent</i> – високий рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни, що свідчить про безумовну готовність здобувача до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
B	83-89		<i>Добре/Good</i> – середній (максимально достатній) рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни та готовності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
C	73-82		<i>Задовільно/Satisfactory</i> – Наявні мінімально достатні для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом результати навчання з навчальної дисципліни
D	66-72		
E	60-65		
FX	40-59	Незараховано	<i>Незадовільно/Fail</i> – Низка запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни відсутня. Рівень набутих результатів навчання є недостатнім для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
F	0-39		<i>Незадовільно/Fail</i> – Результати навчання відсутні

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС визначається в автоматизованому режимі після внесення викладачем результатів оцінювання з усіх видів робіт до електронного журналу. Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС у наведеній нижче таблиці.

Семестровий іспит виставляється, якщо загальна сума балів, яку набрав студент з дисципліни за результатами поточного та підсумкового контролю, знаходиться у межах від 60 до 100 балів. При цьому за інституційною шкалою ставиться оцінка «відмінно/добре/задовільно», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом сумі балів відповідно до таблиці Співвідношення.

10. Навчально-методичне забезпечення

Навчальний процес із дисципліни «Діалектологічна практика» забезпечений необхідною навчально-методичною літературою.

11. Література Основна

1. Березовська Г. Г. Українська діалектологія. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с.
2. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів, ЛА «Піраміда», 2023. 572 с.

3. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. К., 1987. 308 с.
4. Діалектологічна практика : методичні рекомендації для студентів / уклад. Г. Г. Березовська, В. В. Розгон, Т. М. Тищенко. Умань, 2005. 22 с.
5. Діалектологічна практика : програма для студ. спец. 07010103 „Українська мова та література” Глухівського держ. пед. ун-ту / уклад. В. М. Куриленко, Л. П. Черв'яцова. Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. 60 с.
6. Навчальна практика з діалектології: методичні вказівки для студентів спеціальності „Українська мова і література” / І. В. Горячок, Л. В. Терещенко. Хмельницький : ХНУ, 2006. – 46 с.
7. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : посібник. Хмельницький, 2017. 200 с.
8. Шеремета Н. П. Навчальна практика з діалектології. Кам'янець-Подільський, 2003. 84 с.

Додаткова

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк, 2000.
2. Аркушин Г. Л. Українська діалектологія : робоча навч. прогр. для студ. філол. ф-ту (спец. „Українська мова і література”) Луцьк : Вежа, 2008. 82 с.
3. Березовська Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань, 2010. 348 с.
4. Бичко З. М. Діалектна лексика Опілля. Львів, 1997. 136 с.
5. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хм., 1991. 116 с.
6. Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Пряшів, 1990.
7. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Вип. 1. Харків, 1960.
8. Верхратський І. Знадоби до словаря южноруського. Львів, 1877.
9. Верхратський І. Нові знадоби номенклатури і термінології природописної, народної, збирані між людом. Львів, 1908.
10. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної. Вип. 1-6. Львів, 1864–1879.
11. Ганцов В.С. Діалектологічна класифікація українських говорів. Київ, 1923.
12. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини. Т. І. Чернівці: Видавнича спілка “Час”, 1995. Т. II. 1998.
13. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті : фонетика, фонологія. Чернівці : Рута, 1995. 400 с.
14. Говірки історичної Уманщини і суміжних земель : монографія. Умань : РВЦ „Софія”, 2008. 259 с.
15. Говірки Чорнобильської зони : тексти / упор. П. Ю. Грищенко та ін. К. : Довіра, 1996. 400 с.
16. Грищенко П. Ю. Ареальне варіювання діалектної лексики. К., 1990. 268 с.
17. Гуцульські говірки : короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
18. Дзензелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Ч. I-II. Ужгород: Вид-во НТШ у Львові, друк. вид-во „Закарпаття”. 1958; Ч. IV. 1993.
19. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. Київ, 1973.
20. Зілінський І. Карта українських говорів з поясненнями. *Праці Українського Наукового Інституту*. Серія Філологічна. Кн. 3. Т. XIV. Варшава, 1933.
21. Зілінський І. Проба упорядкування українських говорів. *Записки НТШ*. Львів, 1914. Т. 117-118.
22. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. Нью-Йорк–Львів, 2002.
23. Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів. Суми, 1991. 87 с.
24. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ, 1974. 260 с.

25. Мартинова Г. Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси: Відлуння, 2000
26. Матеріали до словника буковинських говірок. Вип. 1–6. Чернівці, 1971–1979.
27. Мацюк З. С. Із народу не викинеш : діалектний словник фразеологізмів. Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 135 с. (Словники України).
28. Миголинець О. Ф. Українські говірки Закарпаття : [збірник текстів]. Ужгород, 2002. 64 с.
29. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. О., 1958.
30. Назарова Т.В. Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті. Київ, 1985.
31. Никончук В.В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Київ-Житомир, 1994.
32. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. Київ, 1985.
33. Німчук В.В. До походження українських діалектів. *Наука і культура*. Київ, 1993. С. 128-152.
34. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х томах. Київ, 1984.
35. Тищенко Т. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань : РВЦ „Софія”, 2008. 88 с.
36. Ужченко В. Д. Матеріали до фразеологічного словника східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ, 1993,
37. Українська діалектологія : навч.-метод. посібник для студ. ф-ту укр. філології денної та заоч. форм навчання. Черкаси : ЧНУ, 2006. 68 с.
38. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000.
39. Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / упор. Н. М. Глібчук. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 238 с.
40. Чабаненко В. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Томи 1–4. Запоріжжя, 1992.
41. Шило Г.Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. Львів, 1957.

Інформаційні ресурси:

1. Модульне середовище для навчання MOODLE.
<https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=8448>.
2. Електронна бібліотека університету. URL: http://lib.khnu.km.ua/asp/php_f/page_lib.php.
3. Репозитарій ХНУ. URL : <https://library.khmnu.edu.ua/#>

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ ЗВІТУ ПРО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

ЗВІТ

про проходження діалектологічної практики
в говірці села Стара Пісочна Городоцького району Хмельницької області

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 014 Середня освіта.
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Українська мова та література)

Студента(ки) II курсу групи СОУ-24-1 _____ Інна МЕЛЬНИЧУК
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник практики кандидат філологічних наук, доцент _____ Ольга ЖВАВА
Підпис Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кількість балів: _____
Оцінка за шкалою:
національною _____
ECTS _____

Члени комісії: _____
Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
_____
Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
_____
Підпис, дата Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Методика запису діалектних матеріалів

Добір інформантів

Інформантами повинні бути типові носії говірки обраного для обстеження населеного пункту, які довго не перебували поза своїм говірковим оточенням, не працювали тривалий час в інших селах або містах. Це люди з добрим слухом, без мовних вад, розвиненим мовним чуттям, які здатні розповісти, чим говірка їхнього села відрізняється від говірок сусідніх сіл, що її споріднює з цими говірками, а також указати, що в цій говірці вже зникає і які явища з'явилися порівняно недавно. Оповідач має бути обізнаним із матеріальною і духовною культурою своєї місцевості. Необхідно, щоб сам інформант і його батьки були уродженцями цього села. Студенти повинні збирати діалектні матеріали за спеціально розробленим питальником. Для забезпечення повноти, правильності відповідей на всі питання доцільно обрати декількох оповідачів. Під час фіксації матеріалів варто подавати розповіді кількох оповідачів. Інформанти можуть бути різних вікових груп. Доцільно також робити малюнки, фотографії, схематичні зображення та описи реалій. Важливо, щоб зібрані матеріали відтворювали динаміку можливих мовних змін у системі говірки, тому необхідно добирати інформаторів із різних вікових груп.

Опитування і запис відповідей

Перед заповненням питальника студентів-практикантів треба у доступній формі детально розповісти своїм інформаторам про значення діалектологічних досліджень, пояснити, що народна мова під впливом багатьох чинників зазнає змін. Збирання лексики народних говорів пов'язане з певними труднощами, спричиненими передусім надто широким колом понять народної матеріальної та духовної культури. У цій поняттєвій сфері записувач повинен добре орієнтуватися, щоб грамотно поставити інформаторові питання й одержати на нього правильну відповідь. Для забезпечення більшої достовірності відповідей важлива співпраця двох збирачів, один із яких веде бесіду, а інший записує матеріал. Перевагу також треба надавати опитуванню в присутності кількох (трьох – п'яти) інформаторів. Це дає змогу усувати складності, непорозуміння, сумніви тощо й одержувати повнішу і достовірнішу інформацію. Діалектолог не повинен підказувати можливі форми слова. Якщо слово має декілька значень, то треба записати всі можливі значення, подавши їх у контексті. Дуже важливо, щоб студенти були уважними до синонімічного багатства діалектної мови. Особливо це необхідно, коли: а) в сусідніх селах уживають інші назви; б) оповідачі повідомляють лише літературну назву; в) записи проводять у зонах перехідних говірок. Якщо оповідачі не можуть дати відповіді або вона видається не зовсім переконливою, треба за допомогою додаткових питань з'ясувати справжню ситуацію в обстежуваній говірці (відповіді нема, бо нема поняття; немає родової (загальної) назви, а вживають лише видові найменування; поняття нема, але назва відома з сусідніх говірок чи літературної мови тощо). Усі сумнівні моменти (від основних інформаторів не вдалося одержати переконливої відповіді або вони щось пояснювали невпевнено) треба уточнити у кількох інших місцевих жителів чи вчителів-словесників.

Записування діалектних матеріалів

Перед початком записування збирачі діалектного матеріалу, ознайомлюючись із особливостями говірки, повинні визначити, чи немає мовних відмінностей в окремих частинах населеного пункту, чи простежуються певні говіркові особливості, зумовлені віком та іншими чинниками. Студентам необхідно записати матеріали, що стосуються жителів села, зокрема їхнього національного складу, та з'ясувати, як відбувалося заселення (чи дозаселення) обстежуваного пункту. Треба подати історичні відомості про село, почерпнуті з різних переказів, документів, указуючи на давній і сучасний адміністративний поділ, а також зафіксувати давні й сучасні назви населеного пункту й зміни цих назв. Обов'язково необхідно зазначити його віддаленість від найближчого міста. Усе зафіксоване треба паспортизувати. Записувач діалектного матеріалу повинен зібрати найтипівіше для місцевої говірки, тому збирач не може вдаватися до безпосереднього чи навідного підказування певних форм або слів. Відповідальність студента-філолога під час збирання говіркового матеріалу надзвичайно

велика. Записані діалектні матеріали можуть бути перевірені чи проконтрольовані іншою особою в тому самому населеному пункті, де відбувається запис. Варто зважати на те, що за такого повторного запису навіть від тієї самої особи, можливі певні відхилення. Отже, записувач повинен бути дуже уважним, точним й обережним стосовно якихось остаточних висновків. Відповіді інформаторів студент повинен послідовно записувати фонетичною транскрипцією з обов'язковим збереженням нумерації питань у питальнику. Не можна залишати питань без відповідей. Якщо в обстежуваній говірці нема назви (відповіді), бо не існує відповідної реалії чи поняття, про яке йдеться у певному питанні, то про це так і треба зазначити. Коли фіксується якась специфічна чи рідковживана назва, реліктове слово, то в цьому випадку потрібно подати записаний транскрипцією контекст (речення), у якому вжито таку лексему. При назвах-відповідях, які самі однозначно не відтворюють граматичний рід (типу *путь*, *жолудь*) чи якусь іншу граматичну ознаку, треба наводити відомості про його граматичну характеристику. Необхідно намагатися фіксувати детальну інформацію про стилістично марковані слова-відповіді (згрубіле, зневажливе, лайливе, пестливе, сороміцьке тощо). Усі відповіді на питання, додаткову інформацію, зауваження оповідачів студенти повинні записувати чітко, виразно і розбірливо.

Обов'язкові відомості про населений пункт

Історія села та його мікротопоніми

I. Записати сучасну назву села, утворити форми родового та місцевого відмінків.

II. Чи була стара назва села? Як пояснюють її місцеві жителі?

III. Як називають себе мешканці села? Як називають поодинокого мешканця села?

Записати форми родового та місцевого відмінків однини і множини.

IV. Як називають село жителі сусідніх населених пунктів?

V. Як називають мешканців села люди із довколишньої місцевості?

VI. Який прикметник від назви села використовують його мешканці та люди із сусідніх населених пунктів?

VII. Як називаються частини, кути, кінці села? Чим мотивовані ці мікротопоніми?

VIII. Записати назви присілків, хуторів. Якщо можливо, з'ясувати їхнє походження.

IX. Який рельєф місцевості навколо села?

X. Як називають:

1) гори; 2) перевали; 3) хребти; 4) ущелини; 5) скелі; 6) печери; 7) рівнини; 8) долини; 9) полонини; 10) поля; 11) пасовиська; 12) сіножаті; 13) ріки; 14) струмки; 15) джерела; 16) водоспади; 17) озера; 18) ставки; 19) болота; 20) ліси; 21) сади.

Діалектний матеріал належить записувати спрощеною фонетичною транскрипцією із проставлянням наголосу в кожному слові, крім односкладних.

Фонетична транскрипція

[ ] – знаки запису звука, слова чи цілого уривка у вигляді фонетичної транскрипції;

[ˈ] – знак наголосу; розташовується перед складом голосним, на який падає наголос. У кожному слові, що записується у вигляді фонетичної транскрипції, якщо у нього більше ніж один склад, позначається наголос;

[ː] – пом'якшеність приголосного (знак ставиться вгорі після приголосного);

[˘] – знак, що позначає напівпом'якшеність приголосного, ставиться також вгорі після приголосного;

[:] – подвоєння чи подовження;

[дж], [дз], [дз'] – позначення фонетичної єдності звуків [дж], [дз], [дз']; ставиться вгорі над буквою – [джу́ра], [гедз'];

[e^h], [и^c], [o^y] – знаки, що позначають, до якого звука наближається звучання голосного; розташовується вгорі після цього голосного – [в'ід':áчи^eти^e]; [не^hре^hб'і^eти^e].

[̃] – (дужка над буквою) – [ў], [ї] нескладові: [жуў], [б'її];

[ў] – використовується для позначення звука [в], що вимовляється після голосного перед приголосним і в кінці слова;

[ї] – використовується для позначення звука [й], що вимовляється після голосного

перед приголосним і в кінці слова [p'iĩ], [b'ĩka], [ĩdu].

[й] – літера й перед о позначає приголосний [j] [йогó], пйат’;

[ ] – додатковий наголос: [паровòзобудува́н':а];

I або / – пауза;

II або // – тривала пауза.

ТЕКСТ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

Зразки

1. [ко́рова / се кор'м'іліща њнаша // хто ў си'лі маў ко́рову / то буў бо́гач / а хто не маў / буў б'ідний // ми' не ма'ли' корови' с'першу / а пот'ім / коли ўже буў кол'госп / то ўже ма'ли' і ко́рову // че' р'вона њбула та'ка ко́рова // а ња њбула до'йаркойу / ти' ма'ла спе'р'ва дес'іт' ко'р'іў / а пот'ім п'ят'нац'іт' // њбути до'йаркойу / то се т'аш'ка п'рац'а / бо т'аш'ко њбуло ус'іх ко'роў об'і'ти // ро'били' ми з'ранку до њвечора // тра і њі'сти худоб'і њдати / і напо'їти / і по'чисти'ти / і њвидойти њі'їі // а у њмене та'ка њід'на ко́рова њбула / шо њв'імн'а до зи' м'лі њбуло / то ў в'ідро не' годе'н њбуло до'їти / то ња с'тави'ла њтаз'ік і ў њтаз'ік до'їла // њЗоркойу њі'їі з'вали' ,//а коли во'на ішла њпасти' с'і / то ња по'шила њі'їі ко'шолку та'ку // ў то'ту ко'шолку ња к'лала њі'їі њв'імн'а і п'і'д'ї'язувала / бо та'ке здо'рове у њнейі њв'імн'а њбуло / шо воло'чилос'і по зи' м'лі і мо'гло по'рани'ти с'і // то'то њдобра њбула ко́рова і мо'ло'ка во'на ба'гац'ко да'вала / да'вала во'на аж дес'іт' л'ітр'іў мо'ло'ка / і спо'к'і'на њбула та'ка/ не' ко'лолас'і // бо њбули та'к'і корови' / шо ња і п'і'д'і'їти до них бо'їалас'і / а њак до'їти њїх при'ходи'елос'і / то ња так поте'р'палам / шо се не' годна њбула заспо'койти'с'а / по'к'і'ла аж не' на'дойу і не' в'і'д'і'їду в'і'д њнейі / бо і ме' не може ў'дари'ти і в'і'дро пе'ре'кинути //]

Записала Супрун Інна Іванівна від Галицької Надії Оверківни, 1928 р.н., освіта – 7 класів, у с. Соломна Волочиського р-ну Хмельницької обл.

Зразок оформлення списку інформаторів

1. Майборода Володимир Васильович. Народився 1926 року в Чорному Острові. Працював у колгоспі завідувачем зерносовища. Пізніше виконував різні роботи на залізниці. Зараз пенсіонер. Освіта – 3 класи.

ПРОГРАМИ-ПИТАЛЬНИКИ

Питальники з фонетики, морфології й синтаксису, що містять часто вживані в говірковому мовленні слова та словосполучення й речення з контрольними словами (словоформами) до кожного з питань програми, допоможуть студентам-практикантам оперативно зібрати доброякісні матеріали. Вони одночасно можуть послужити орієнтовною схемою характеристики говірки на всіх структурних рівнях.

ФОНЕТИКА

Вокалізм

1. Який звук вимовляється на місці колишнього [ɸ]: хлів, біда, дід, міх, співати, мішок, сніг, хліб, тіло, стіна, пісок? Зверніть увагу на особливості вимови цього звука в наголошеній і ненаголошеній позиціях.

2. Який звук вимовляється на місці колишніх [o], [e] в новоутворених закритих складах: сніп, стіл, кінь, віл, ніж, радість, старість, ніч, сім, жінка, щітка?

3. У яких звуках реалізується / и / у наголошеній (жито, лихо, син, риба, мило, дим, вузький, гріхи, тихо) та в ненаголошеній (зима, живе, сидіти, вишневий, високий, бідний) позиціях? Чи не вимовляється у словах син, риба, мило, мити, а також жито, шило широкий [и] як голосний заднього або середнього ряду високого або середнього підняття, близький до [ы] російської мови?

4. У яких звуках реалізується / е / у наголошеній (гребінь, треба, берег, терлиця, цегла) та в ненаголошеній (брехати, печериця, весна, поле) позиціях? Чи не наближається у вимові ненаголошений [e] до [i] в позиції після [j] та перед складом із [i]: знаємо, маємо, мені?

5. У яких звуках реалізується / у /? Чи не вимовляється [у] на місці колишніх [o], [e] в новоутворених закритих складах (стіл, кінь, ніч) та на місці ненаголошеного [o] (зозуля, собі, дорога)? Який звук вимовляється на місці літературного [и] у слові глибокий?

6. У яких звуках реалізується / о / в наголошеній (корова, сорока, вовк, кожний) та в ненаголошеній (кропива, чоловік, лопата, вода, молоко) позиціях? Чи не зберігається ненаголошений [o] в дієслівному суфіксі -ува- : шанувати, годувати, малювати?

7. У яких звуках реалізується / а / після ніяких приголосних: зять, грядка, тяжко, запрягати, ячмінь, ялина? Зверніть увагу на вимову [а] на місці колишнього [А] у ненаголошеній позиції: колодязь, пам'ять, десять, носять, ходять?

8. Які ще діалектні явища в системі голосних відзначені вами в обстеженій говірці?

9. Охарактеризуйте систему голосних фонем у обстеженій говірці.

Консонантизм

1. У яких звуках реалізується / ф /: фіртка, ферма, фартух, буфет, фрукти, туфлі, торф, тиф? Чи не спостерігається заступлення звукослолуки [хв] та звука [х] через [ф]: хворост, хвіст, хвіртка, хвиля, хутір?

2. Які словосполучення виступають на місці колишніх сполук «губний + j»: м'ясо, пам'ять, полум'я, ім'я, люблять, роблять, терплять, сплять, люблю, роблю, терплю, сплю?

3. Чи не спостерігається явище назалізації у наступних словах: рівний, давно, ковнір, славний?

4. Чи не спостерігається перехід [д'], [т'] у [г'], [к'] у позиції перед [i]: дід, дівка, діти, тісто, стіл, хотіти?

5. Як вимовляється [з'], [с']: звір, сіно? Чи не помітний відтінок шепелюватості в артикуляції цих звуків? Як вимовляються ці звуки в словах слизька, низька, хтось, щось, колись, когось?

6. У яких звуках реалізуються / ж /, / ч /, / ш /: жито, курча, душа, біжать, спішать, волочать, печуть, школа, пряжка?

7. Як часто вживаються африкати [дж], [дз]. Чи не спостерігається заступлення їх фрикативним свистячим [з] або навпаки – заступлення [з] через [дж], [дз]: бджола, джміль, джерело, дзеркало, ходжу, сиджу, зелений, залізо, зерно, сажа, межа?

8. Чи не спостерігається [ц'] ствердіння в суфіксах -цьк-, -ець: парубоцький,

купецький, хлопець, кінець, палець?

9. У яких звуках реалізується / р /: косар, базар, зоря, буря, рядно, прямо, курю, варю?

10. Чи не спостерігається альвеолярна (ясенна) артикуляція [л]: клен, молоко, лист, веселий, голова?

11. Як часто вживається [г] чи не спостерігається він на місці [г]: ганок, грати, гедзь, гвалт, гніт, гуля, вокзал, якби, якраз? Чи наявний початковий [г] перед сонорними: грубка, гриб, гроші, глина?

12. Чи не спостерігається стягнення асимілятивно подовжених приголосних у словах типу рілля, зілля, сілля, життя, колосся, каміння, насіння, збіжжя, клоччя?

13. Які звукосполюки виступають на місці колишніх рь, ль, рь, ль між приголосними: криниця, кривавий, гриміти, дрова, сльоза, хребет?

14. Чи наявне оглушення дзвінких приголосних у кінці складу і в кінці слів: стежка, нігті, кладка, грубка, дуб, дід, ніж, віз, сад?

15. Чи не вживаються протетичні приголосні в словах око, орати, огірок, овечка, обід, Андрій і т.п.?

16. Чи не спостерігається явище метатези у наступних словах: коридор, тарілка, ведмідь, намисто, говорити, печериця?

17. Які ще діалектні явища в системі приголосних відзначені вами в обстеженій говірці?

18. Охарактеризуйте систему приголосних фонем у обстеженій говірці.

19. Що є відмінного від літературної мови в системі наголошення: зерно (збірне), сосна, решето, кліщі, ремінь, відхід, відрив, розгін, народ, заробок, загадка, ясна, царська, бідна, дужа, занурена, український, народний, освітній, одинадцять, чотирнадцять, п'ятсот, сімсот, моя, твоя, своя, моє, твоє, своє, нести, везти, плести, числити, креслити, посивіти, буде, беру, несу, візьме, перескочив, надбіг, весело, тепло, холодно?

МОРФОЛОГІЯ

Іменник

1. Чи є зміни у категорії роду іменників у говірці: чиста олія чи чистий олій; новий комбайн чи нова комбайна; цілий тон муки чи ціла тонна муки; цілий літр чи ціла літра?

2. Чи є діалектні відмінності у категорії числа, чи зберігаються залишки форм двоїни: дві руки чи дві руці; два відра чи дві відрі; три поліна чи три поліні; грішми чи грошима; курима чи курми; плечима чи плечми?

3. Яка форма виступає в орудному відмінку іменників I відміни: ішов дорогою, стежкою, землею чи дорогов, стежков, землев (земльов)?

4. Яку форму мають іменники чоловічого і середнього роду II відміни в давальному і місцевому відмінках однини: дав братови, синови, волови (коньови), хлопцеви (хлопцьови) чи дав брату, сину, воду, коню, хлопцю; на чоловіку, возу, сину, дому чи на чоловікови (чоловіці), возови (возі), синови (сині), домови (домі); по світу, лісу, двору, селу чи по світови (світі), лісови (лісі), дворови (дворі), селови (селі)?

5. Які особливості відмінювання іменників III відміни (родовий та орудний відмінок однини): подай соли чи подай солі; нема любови, осени чи нема любові, осені; сілля, тінню, вістю чи солею (сольов), тінью (тіньов), вістею (вістьов)?

6. Які форми мають іменники IV відміни у давальною, орудному і місцевому відмінках однини: дати їсти теляти, ягняти, гусяти чи телятови, ягнятови, гусятови (телятьови, ягнятьови); гратися (бавитися) з телятом, ягнятом, гусятом (телятьом, ягнятьом, гусятьом) чи телям, ягням, гусям?

7. Які відмінності множинних діалектних форм: наші ліси, ґрунти чи наші ліса, ґрунта; ваші сусіди, свати, брати чи сусідове, братове, сватове; на людях чи на людьох (людіх); у чоботях, у гостях чи у чоботьох, у гостіх; рук, ніг, хат чи рукей, ногей, хатей; гостей, людей чи гостий, людий та ін.?

8. Які є діалектні відмінності у словотворі іменників: житнице чи житнисько, житнянка, житниця, житник; кусок чи кусак, кусник, кусень, кус; косар чи косець, косач,

косаш; рибалка чи рибак, рибач, рибар?

9. Які ще діалектні відмінності іменників відзначені ваш в обстеженій говірці?

Прикметник

1. Чи розрізняються тверді і м'які основи прикметників: нижній чи нижний, верхній чи верхний кінець села; вчорашній чи вчорашний день; сине чи синє море; житня чи житна солома; третій чи третий раз?

2. Чи вживаються повні і скорочені форми називного відмінка: повний чи повен віз; готовий чи готов будинок; повинний чи повинен робити; годний чи годен робити; добрий чи добри чоловік?

3. Чи зафіксовано стягнення закінчень прикметників у давальному і місцевому відмінках однини: веселій чи веселі жінці; подарувати сестриній чи сестрині дочці; у зеленій чи зелені траві; старші сестрі, молоді жінці, у гарні хаті, на молоді дівчині та ін.?

4. Які зафіксовано нестягнені форми прикметників в однині та множині: добра чи добрая людина; молода чи молодая дівчина; багате чи багатее село; молоді чи молодії літа?

5. Які є діалектні особливості ступенювання прикметників: молодший, молодчий чи молодший хлопець; біліший, білійший чи біліщий папір; добріший чи май добрий; вищий, найвищий чи викший, найвикший?

6. Чи зустрічаються ще якісь діалектні особливості при вживанні прикметників?

Числівник

1. Які помічено діалектні особливості в утворенні і відмінюванні числівників: один чи оден, еден, їден, одін; чотири чи штири, штириє; одинадцять чи одинацїть, одинацї, одинацїть, їдинадцїть; сорок чи штирдєсять; дев'яносто чи дев'ятдєсять, дивідисєть; два з половиною, три з половиною чи півтрїтя, півчверта; двісті чи двї ста?

2. Які ще діалектні форми числівників засвідчені вами?

Займенник

1. Які поширені форми предметно-особового займенника в конструкціях з прийменником: зі (зо) мною чи зі (зо) мнов; за нього чи за него, його, его, ни; з нею чи з нев, ньов, ею; на ній чи на ні, ньой, нюй?

2. Чи відомі енклітичні форми займенників: прийшов до мене, тебе, себе чи до мня (мні, ні), тя (ти), ся (си); дав мені, тобі, собі, йому чи мні (мі, ми), ти (ті), си (сі), му; бачу мене, тебе, його, її чи мня (ня, не), тя (ті), го, ї?

3. Чи вживаються стягнені форми присвійних прикметників: до мого, твого, свого чи моего, свого, мойого, твойого, свойого; від моєї, твоєї, своєї чи від мої (меї), твої (твеї), свої (свої); до тієї чи до тої (той, тей); дав моєму, твоєму, своєму чи мому (мему), твому (твему), свому (свему)?

4. Чи відомі в говірці редупліковані форми займенників; це чи цесе (сесе) поле; ця чи се ся земля; ці чи сесі люди; та чи тота жінка; то чи тото село? Чи поширені займенники: тамтой, тамте, тамта, тойво, тойвово? Які ще діалектні форми займенників спостерегли ви?

Дієслово

1. Які вживаються форми інфінітива: ходити чи ходить, ходиті; косити чи косить, коситі; носити чи носить, носиті; бігти чи бічи; берегти чи беречи; пекти чи печи (печі); допомгти чи помочи (помочі)?

2. Які особливості оформлення зворотних дієслів: битися чи битись, битця, бищця; сміятися чи сміятись, сміятця, сміяцця; б'ється серце чи б'єцься серце; то йому не вдається чи то му ся не вдає; мені почулося чи почуло ми ся; я миюся чи я сі мию?

3. Які є діалектні відмінності у формі 1-ї особи теперішнього часу: я знаю, маю, співаю чи знам, мам, співам; я живу чи жмю; я роблю, люблю, ставлю чи роб'ю, люб'ю, став'ю?

4. Що діалектного є у формах дієслів третьої особи однини: він знає, думає, питає чи знаєт (зна), думаєт (дума), питаєт (пита); він робить, ходить, просить, возить чи робит (роба), ходит (ходе), проект (проса), возит (возе)?

5. Який кінцевий приголосний вимовляється в особових закінченнях 3-ї особи множини теперішнього часу, 2-ї особи множини наказового способу: вони ходять, роблять,

косять, сидять чи ходять (ходе), роблять (робле), косят (косе), сидят (сиде); ви несіть, робіть, беріть, возміть чи несіт (несіте), робіт (робіте), беріт (беріте), возміт (возміте)?

6. Чи є діалектні особливості у формах майбутнього часу дієслів: буду ходити, співати, робити чи буду ходив (му ходив), буду співав (му співав), буду робив (му робив); будемо робити чи будемо робили; будеш їсти чи будеш їла; ти будеш писати, читати чи меш писати, меш читати; він буде нести, бігти чи ме нести, ме бігти; ви будете йти, давати чи мете йти, мете давати?

7. Які зафіксовано форми дієслів минулого часу: я ходив, робив чи ходив'їм, робив'їм, чи їм (єм) ходив, їм (єм) робив; ти ходив, робив чи ходив'їс, робив'їс чи їс (єс) ходив, їс (єс) робив; я бігла чи бігла м; ми ходили, робили чи ходилисмо, робилисмо, чи єсме ходили, єсме робили; ви ходили, робили чи ходилисте, робилисте чи есте ходили, есте робили?

Чи поширені форми передминулого часу на зразок: я був пішов, він був поїхав, вона принесла була?

8. Що діалектного є у формах умовного способу дієслів: я би зробив чи я бим (бих) зробив; я принесла б чи принесла бим; я віддав би чи був бим (би) віддав; я сказала б чи була бим (би) сказала?

Які ще діалектні відмінності дієслів відзначені вами в обстеженій говірці?

Прислівник

1. Що діалектного є у словотворенні і наголошуванні прислівників: встав зранку чи зраня, відрана; опівдні чи вподудне, чи на подудни; вночі чи ночов, вніч; післязавтра чи позавтра (позавтрю); зробив весною чи навесні, веснов; взимку чи зимов, взимі; подивився вгору чи догори, дгорі, горі; пішов додому чи домів; прийшов звідти чи звідтам, звідтамка, звідтамти; спинився тут чи тутка, тутечки, там чи тамка, тамички; сказав тепер чи тепера, нині чи нинька; вділив трохи чи капку, цяпку?

2. Які ще діалектні форми прислівників ви зафіксували?

СИНТАКСИС

1. Чи є діалектні способи вираження підмета: пішли ми двоє чи пішло нас двоє; було нас три чи було нас трьох; іде три брати чи іде троє братів, трьох братів?

2. Які є діалектні особливості у вираженні присудка: він тракторист чи він став за тракториста (трактористом); поставили його бригадиром чи на бригадира, за бригадира; обрали його головою чи на голову, за голову; челядь зійшлися чи зійшлася; немало років минуло чи минули?

3. Яке місце зворотньої частки -ся у реченні: мені так хочеться чи мені ся так хоче, чи мені так ся (си, сі) хоче; сусіди щось посварилися чи сусіди ся щось посварили, сусіди щось ся (си, сі) посварили; де ти знаходишся чи де ти ся (си, сі) знаходиш?

4. Чи вживаються допоміжні дієслова у формі теперішнього часу при іменному складеному присудку: ти комсомолец чи ти є комсомолец; він добрий чоловік чи він є добрий чоловік; вона передова ланкова чи вона є передова ланкова?

5. Які є особливості говірки у вживанні прийменникових конструкцій: прийду через годину чи за годину; після полудня, після роботи чи по полудню, по роботі; біля хати, ставка, гори чи коло хати, ставка, гори, чи близько хати, ставка, гори; ішов через поле, міст чи без поле, міст, през поле, міст, кризь поле, міст; прийшов до хати чи д хаті, к хаті; куди йдеш чи де йдеш; відро для води чи до води, на воду?

6. Які зафіксовано діалектні сполучники у складеному реченні: він побачив, що я йду, чи же йду, ож йду; чоловік, що косить, чи котрий, який косить; вона просить, щоб прийшов, чи аби, жеби, би, коби, кеби тато прийшов; він прийде, як стемніє, чи коли, заким, скоро стемніє; поки сонце зійде чи заки (заким) сонце зійде, нім сонце зійде?

7. Чи характерними для говірки є дієприкметникові та дієприслівникові звороти: вкриті листям дерева... чи дерева, які вкриті листям; ідучи в колгосп, я зустрів... чи коли я йшов у колгосп, тоді зустрів...?

8. Які ще діалектні синтаксичні явища відзначені вами в обстеженій говірці.

ЛЕКСИКА

Виробнича лексика

1. Металева лопата з гострим кінцем.
2. Дерев'яна лопата для зерна.
3. Вила для буряків.
4. Ручка вил.
5. Назви для держака грабель.
6. Назви для держака коси.
7. Назви для держака сапи.
8. Назва для господарської сокири.
9. Ручка сокири.
10. Назви для плішки, за допомогою якої укріплюють косу на кісці.
11. Назви для металевого кільця, за допомогою якого укріплюється коса на кісці.
12. Назви для посудини у вигляді ріжка, куди кладуть брус для коси.
13. Назви для сапи.
14. Назви для поперечної пили.
16. Назви для господарської сокири.
17. Ручка сокири.
18. Назви для молотка.
19. Назви для обценьків.
20. Маленьке ковадло для клепання коси.
21. Свердла (буд.).
22. Зубчаста шестерня.
23. Знаряддя для вистругування вузьких жолобків у дошках.
24. Назва для струга.
25. Пристрій для затискання деталі під час її обробки (техн.).
26. Долото з широким плоским лезом.
27. Назви для січкарні.
28. Жердина для притискання сіна.
29. Назви для перевесла, призначеного для зв'язування снопів.
30. Знаряддя, яким ущільнюють землю під час закопування стовпців.
31. Подовжений віз для перевезення довгих колод, балок.
32. Ручка у возі, яка закріплена на краю осі і підтримує драбину: ʎдише^л
33. Вид кінської зброї, один кінець якої зачеплений за дишель, другий – за шию коня.
34. Частина передка у возі, по краях якого закріплені ручиці: розʎвора
36. Палиця з цвяхом у торці для приведення в рух жорнового каменя: ʎручка
37. Прилад для прядіння ниток, що приводиться в рух ногою: воʎз'ак,
38. Назви для ткацького верстата: т'кац'кий ве^{рс}'тат, ʎкросна
39. Вертикально рухома деталь ткацького верстата, за допомогою якої попеременно з'єднується верхня і нижня частина ниток основи: ʎначи^н: 'а, на? чин: 'а
40. Рухома рама у ткацькому верстаті, що збиває полотно: ʎл'ада
41. Кілочки в ткацькому верстаті, на яких схрещуються нитки під час снування: ʎначи^н: 'а, на'чин: 'а
42. Назви для ткацького човника: ʎчоўни^к
43. Назви для педалей у ткацькому верстаті, за допомогою яких піднімаються і опускаються ничениці: п'і'дн'іж^ш'ки
44. Назви для рами у ткацькому верстаті, в якій закріплюється бердо: кон'ʎки
45. Назви для блочків у ткацькому верстаті, по яких піднімаються ничениці: ʎначи^н: 'а, на'чин: 'а

Сільськогосподарські культури

Пашня. Пшениця, жито, ячмінь, овес, просо, гречка та різні їх сорти. Грибкові захворювання злакових. Соняшник, кукурудза та різні їх сорти. Різні види квасолі. Горох.

Сочевиця. Різні сорти буряка, капусти, картоплі. Редька. Морква. Ріпа. Бруква. Різні сорти цибулі. Часник. Огірок. Помідор. Баклажан. Кавун. Гарбуз. Овочі (загальна назва). Коноплі, льон. Кмин. Хрін. Тютюн, його сорти. Конюшина, різні її сорти. Отава.

Назви яких ще сільськогосподарських культур у вас побутують?

Сільськогосподарські знаряддя

Плуг та його частини. Істик. Борона та її частини. Коток. Сівалка. Сапа, лопата, їх частини. Вила, граблі, їх частини, різні за призначенням. Серп. Коса, її частини. Грабки. Брусок для гостріння коси. Бабка (коваделко, на якому клепають косу). Вузька дощечка для гостріння коси. Машина, яка жне хлібні рослини. Ціп і його частини. Машина для обмолочування зернових сільськогосподарських культур. Обмолочування зернових. Віялка. Решето. Поливальниця. Січкаря.

Назви яких ще сільськогосподарських знарядь ви знаєте?

Рільництво та городництво

Обробляти землю плугом, сохою (орати). Веснувати. Рілля. Орач. Орати землю на зяб. Земля, виорана на зиму під весняну сівбу. Цілина. Грядка. Город. Квітник. Борозна. Скиба. Волочити. Сіяч. Місце, пропущене при сіянні вручну. Висаджувати картоплю. Висадок. Парник. Озимина. Квітує, викидає цвіт. Ярина. Колоситися. Зав'язь. Сапати. Підгортати. Косовиця, Жнива. Урожай (загальна назва). Жнець. Косар, Покіс. Пропуск при косінні. В'язальник. Перевесло. Кладка з 15 снопів, з 30 снопів. Розгорнутий і поставлений колосками вниз сніп на невеликій кладці снопів. Міцний кілок, на якому сушать сіно. Возовиця. Скирта. Стіг (яка різниця у значенні?). Молотьба. Чоловік, що молотить. Тік, гумно. Зерно. Суржик. Полова, послід, трина (різниця у значенні). Околот. Збирати врожай картоплі. Кагат. Стерня. Поле, по якому скошили пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку, кукурудзу, на якому зібрали соняшник, картоплю, горох, капусту, льон тощо. Баштан. Солома пшенична, житня, ячмінна, вівсяна тощо. Час і процес збирання сіна. Щела, щепити.

Які лексеми ви ще зафіксували, пов'язані з рільництвом та городництвом?

Тваринництво

Велика рогата худоба (загальна назва). Худобина. Черета. Пастух, підпасок. Місце відпочинку худоби на випасі. Бугай. Бичок. Корова, назви в різний час її розвитку. Відлучити. Гедзь, гедзатися. Свиноматка. Порося. Вівця. Баран. Ягня. Чабан. Кінь. Кобила. Лоша. Коні різної масті (карий, гнідий тощо). Металева щітка для чищення коней. Коза. Цап. Кріль. Крільчиха. Вагітна корова, свиня, вівця, кобила, кішка. Народити теля, порося, ягня, лоша, щеня, котенят. Місце, де випасають худобу. Собака (загальна назва). Цуценя. Гавкати. Скажений. Кіт. Кішка. Котеня. Муркотати. Когут. Курка. Квочка. Курчата. Кукурікати. Кудкудакати. Курій. Гусак. Гуска. Гусеня. Гегати. Качка. Каченя. Качур. Індик. Індичка. Загальна назва для свійських птахів. Клювати (їсти). Вигуки, якими кличуть і відганяють корів, бичків, телят, ягнят, коней, кіз, корів, собак, гусей, качок, курей, індиків.

Які ще лексеми ви зафіксували?

Бджільництво

Пасіка. Пасічник. Вулик, різні його види та частини. Сім'я бджіл (рій). Бджола, різні сорти бджіл. Узятюк. Перга. Нектар. Мед. Шлюбний політ матки. Бджолиний розплід у стадії личинок. Роїння. Вощина. Віск. Прополіс. Сітка, яка одягається на голову для захисту обличчя від укусів бджіл. Приміщення для зимівлі бджіл.

Які ще назви, дії, пов'язані з бджільництвом, ви знаєте?

Рибальство

Рибалка. Короп, різні його сорти. Лящ. В'язь. Краснопірка. Щука. Окунь. Йорж. Судак. В'юн. Вугор. Головень. Верховодка. Піскар. Плітка. Ялець. Плавець риби. Зябра. Луска на шкірі. Нерест. Мальок. Рибальське приладдя. Невід. Матня. Волок. Верша. Ятір.

Сак. Вудка та її частини. Наживка. Наживляти, прикріплювати принаду на гачок для ловіння риби. Ключати. Блешня. Глиця. Вічко плетеної частини рибальської снасті.

Запишіть ще назви, пов'язані з рибальством.

Транспорт і комунікації

Стежка. Шосе. Закрут, заворот. Роздоріжжя. Віз, різні види возів та частини воза. Колесо, його частини. Коломазь, мазь для коліс з дьогтю і смоли. Мазниця (посудина). Гальмувати. Сани, різні види саней, частини саней. Збруя (загальна назва), з чого вона складається. Батіг. Нагай. Рубель. Міцний довгий мотуз, яким ув'язують рубель на возі при перевезенні снопів. Візник. Поганяти (коней, волів). Вигуки, якими повертають запряжених коней, волів, зупиняють запряжених коней, волів. Спрягатися. Супружник. Вершник. Сідло. Стремено. Риссю. Галопом. Вплав. Човен, різні його види, частини. Кладка. Весло, його частини. Велосипед. Мотоцикл. Ковзани. Пішохід. Пішки. Навпростець. Бігом. Юзом, волоком (тягнути щось по землі). Тікати. Палиця (загальна назва). Мандрувати.

Які ще лексеми на позначення різних видів транспорту і засобів комунікації вами зафіксовані?

Будівництво

Господарство (загальна назва). Подвір'я. Задвірок. Мешкати. Хата. Стара нужденна селянська хата. Будувати хату. Закладини. Частини, з яких складається хата: підвалина, платва тощо. Покрівельник. Різні покрівлі хати: солом'яна, дранка тощо. Причілок. Долівка. Підлога. Стеля в хаті (дощана, мазана). Сволон. Жердка. Вікно, його частини. Шибка. Замазка. Призьба. Ганок. Сходи. Сіни. Горище. Кімната (загальна назва). Світлиця. Кухня. Літня кухня. (Які ще кімнати є?). Комора. Землянка. Піч та її частини. Духовка. Лежанка, Піддувало. Димар. Кагла. Засувка для перекривання димоходу. Паливо (загальна назва). Попіл. Вогнище. Жар. Сажа. Чад. Сажотрус. Ожіль. Рогач, його частини. Коцюба. Стодола. Хлів. Повітка. Конюшня. Кошара. Свинарник. Курник. Прибудова до основної будівлі. Оборіг. Сіновал. Дровітня. Підвал. Погріб. Льох. Цямриння. Журавель, його частини. Жолоб. Ворота. Хвіртка. Огорожа. Різні види огорожі. Перелаз. Засув. Закрутка. Клямка. Крючок. Колодка. Драбина. Щабель. Пожарище. Пожежа. Гравій. Носилки. Саман. Заміс глини. Цегла, її різновиди. Кельня. Штукатурка. Вапно. Біла глина для побілки. Щітка для біління стін. Побілка. Фарба.

Чи виявили ви ще якісь лексеми, пов'язані з будівництвом?

Меблі та інші хатні речі

Стілець (домашнього і фабричного виготовлення). Табурет. Ослін. Лава. Шухляда. Ліжко та його частини. Мисник. Полиця. Скриня. Чемодан. Годинник, різні його види. Дзеркало. Подушка для снання. Наволочка. Напірник. Матрац. Рядно (домоткане грубе полотнище). Одягло, різні його види. Простиня. Рушник. Обрус. Клейонка. Занавіска. Килим (загальна назва), різні види. Колиска, її види і частини. Гойдалка. Вазон. Праник. Рубель для качання білизни. Праска. Віник, його різновиди. Сміття. Гасова лампа. Скло на гасовій лампі. Каганець. Ліхтар. Лучина. Гас. Сірник. Запальничка. Кресало. Губка.

Запишіть усі інші лексеми на означення хатніх речей.

Їжа, напої

Їжа (загальна назва). Сніданок. Підвечірок. Обід. Вечеря. Ситник. Закваска для тіста. Хліб. М'якушка. Скибка. Цілушка. Корж. Палянице. Книш. Бублик. Пиріг. Оладка. Налисник. Суп (загальна назва). Різні види супів. Борщ. Затірка. Лемішка. Мамалига. Галушки. Локшина. Обчищувати шкіру з картоплі старої, молоді. Лушпайка. Картопляне пюре. Каша, різні її види. Картопляники. Холодець. Печеня. Жарити. Шкварка. Домашня кров'яна ковбаса. Смалець. Жир. Олія. Ячня. Засмажка, рятувати. Пісний (про страву). Закришка. Киселиця. Сушня. Узвар. Цукерки (загальна назва), різні види. Ласощі. Різні молочні продукти. Пінка. Пожадливо й багато пити. Оселедець. Жувати, Плямкати. Ковтати.

Повільно їсти. Недоїдок. Плісень. Отрута.

Які ще назви їжі вам відомі?

Посуд, кухонне начиння

Посуд (загальна назва). Кухоль. Кварта. Збанок, Чашка. Горня. Миска, різні види. Блюдо. Полумисок. Тарілка. Блюде під чашку або склянку. Горщик, різні види. Баняк. Казан. Котел. Кастрюля. Покришка. Криси. Сковорода (загальна назва). Деко. Друшляк. Мідний таз. Стакан. Чарка. Келих. Пляшка (загальна назва). Бутель. Корок. Дерев'яний чіп, яким затикають барило, бочку. Банка (загальна назва). Графин. Солянка. Сільниця. Лійка. Макогін. Макітра. Копистка. Качалка. Терка. Ступка. Товкач у ступці. Піднос. Ложка. Ополоник. Виделка. Ніж, різні види. Ганчірка. Хлібна діжа. Бляшані ночви. Обичайка, обід, сита, решета. Дійниця. Цідило. Масничка. Накривка на масничці. Ворочок, торбинка. Бочка (загальна назва), різні види. Камінь, яким прикладають кружки в діжці з квашеною капустою. Шатківниця. Цебер. Кошик (загальна назва), різні види. Коромисло. Коряк. Короб. Скриня. Коробка. Заповнений (про посуд).

Які ще назви посуду і кухонного начиння ви знаєте?

Одяг, взуття, прикраси

Одягатися. Одяг (загальна назва). Лахміття. Чоловіча сорочка. Жіноча полотняна сорочка. Комір. Латка. Манжет на сорочці. Білизна. Штани (загальна назва). Кальсьони. Ширінька. Чоловічий костюм. Пряжка на поясі. Очкур, шнур, мотузка. Спідниця, різні її види. Плахта. Жіноче плаття. Оборка. Блузка. Каптан. Жіночий фартух. Запаска. Пілка. Свита. Сердак, сіряк. Хлястик. Фуфайка. Підкладка. Хутро. Кишеня. Петля. Пола. Кашкет. Чоловіча шапка на зиму. Капелюх (фетровий, солом'яний). Хустка, різні її види. Шарф. Бахрома. Пацьорки, Очіпок. Повивач. Пелюшка. Взуття (загальна назва), різні види взуття. Онуча. Панчохи. Шкарпетки. Сережка. Завушниця. Намисто. Перстень. Стрічка. Кісник. Запонка. Галстук. Зонтик. Гаманець.

Запишіть усі інші назви одягу, взуття і прикрас.

Сім'я. Спорідненість. Свояцтво

Сім'я. Прізвище. Чоловік – голова сім'ї. Хазяйка сім'ї. Немовля. Кормити дитину груддю. Близнята. Нянька. Звертання до рідного батька (тата). Пестливо-зменшувальні форми до тато, мама. Дитина. Донька. Сестра. Дівка. Брат. Побратим. Посестра. Пасинок. Падчерка. Єдиний син, дочка у сім'ї. Баба. Дід. Пестливо-зменшувальні форми до дід, баба, сестра, брат. Згрубіло-зневажливе до дід, баба. Дівчина шлюбного віку. Дівчина, що йде заміж. Парубок. Парубкувати. Рідний брат матері, батька. Дружина матириного чи батькового брата. Батькова або матирина сестра. Сваха. Жінчин брат, сестра. Чоловіків брат, сестра. Сестрина чи братова дочка, син. Син батькового чи матириного брата, сестри. Дочка батькового чи матириного брата, сестри. Синова жінка. Жінчина мати, батько. Чоловікова мати, батько. Зять, що живе в батьків своєї дружини. Рідня. Мачуха, Предки. Позашлюбна дитина – хлопчик, дівчинка.

Залишіть усі зафіксовані вами лексеми на означення спорідненості та свояцтва.

Анатомічні назви

Обличчя. Голова. Зневажлива назва для голови людини, обличчя. Лоб. Тім'я. Повіки. Віко. Брова. Зіниця. Вії. Скроня. Ніздря у людини. Зневажливі назви для носа людини, для зубів, для очей, для рота, для горла, для губів; фразеологізми. Щока людини. Щелепа. Рот. Ясна. Зуб (загальна назва), різні зуби. Губа. Піднебіння. Горло. Кадик, адамово яблуко. Підборіддя у людини. Борода. Потилиця. Шкіра. Зморшка. Вуса. Бакенбарди. Заплетена і закручена на голові жіноча коса. Груди, верхня передня частина тулуба людини, молочні залози жінки. Сосок. Палець. Пальці на руці людини (від великого до найменшого). Пучка. Кулак. Долоня. Здрібніло-пестливі і згрубіло-зневажливі назви для руки, для ноги людини. Плече, пахва. Стопа. Підйом. Підшва. Слід ноги. Ступінь, крок. Гомілка. М'яз. Литка.

Стерно. Крижі. Суглоб. Коліно. Легені. Сечовий міхур. Нирка. Селезінка. Шлунок. Орган травлення. Живіт. Нутрощі. Пряма кишка. Дзьоб. Ніготь на пальці людини. Кіготь у тварини. Кістяк. Хребет. В'язи. Череп. Дійка. Вим'я. Копито. Ратиця. Рило. Брижа. Мозок. Кров. Жила, судина. Сухожилля. Окіст. Пліва.

Які ще анатомічні назви ви зафіксували?

Людина і її риси

Статура. Гладкий. Худий. Знесилений. Коренастий. Кремезний. Горбань. Людина з витрішкуватими очима. Косоокий. Слепа людина. Далекозорий. Повнолиций. Вусач. Губань. Зубатий. Лисий. Кучерявий. Кривий. Вродливий. Осоружний. Сопливий. Сильний. Слабий. Лівша. Ненажерливий. Чепурун. Обірванець. Базака. Повільний. Нудний. Дурень. Розумний. Непутящий. Привітливий. Волоцюга. Тямкий. Забудькуватий. Веселун. Жартівник. Жінка, чоловік розпусної поведінки. Покритка. Пестун. Бешкетник. Пустощі. Вередувати. Сміливець. Боягуз. Самовпевнений. Зарозумілий. Гордій. Хлопець-підліток. Дівчина-підліток. Ровесник. Молода, заміжня жінка. Звідник. Коханець. Жінка, чоловік, що розлучилися.

Які ще лексеми ви зафіксували?

Медицина, ветеринарія, гігієна

Епідемія. Хвороба (загальна назва). Захворіти. Санітарія. Підвищена температура тіла при захворюванні. Перхоть. Веснянки. Темна пляма на шкірі людини. Загар. Вивих. Гуля. Синець. Короста. Лишай. Парші. Мозоля. Бородавка. Вугор. Чиряк. Висип. Пліснявка. Ячмінь. Більмо. Куряча сліпота. Каправий. Бешиха. Панарицій. Лімфаденіт. Мастит. Опух. Рак. Грижа. Рахіт. Ангіна. Астма. Туберкульоз. Запалення. Кашель. Кашляти. Нежить. Харкотиння. Ревматизм. Грудна жаба. Дизентерія. Запор. Диспепсія. Понос. Глисти. Апендицит. Параліч. Епілепсія. Радикуліт. Збожеволіти. Психоз. Лунатик. Корчі. Плаксивці. Заїка. Гикати. Діабет. Воло. Малярія. Черевний тиф. Свинка. Кір. Віспа. Коклюш. Жовтуха. Стовбняк. Породілля. Пологи. Повитуха. Безплідна жінка. Гній. Струп. Переляк. Зашпори. Шепелявити. Позіхати. Утомитися. Сказитися. Пипоть. Леп, бруд. Бритва. Зільниця. Прати. Синька. Прищіпка. Стовп з розсохами, на яких сушать глечики.

Які ще ви знаєте слова, пов'язані з медициною, ветеринарією, гігієною і санітарією?

Ткацтво

Сочило. В'язка конопель, підготовлена для вимочування. Намочені в одному мочилі коноплі. Груз, яким придавлюють коноплі в мочилі. Бительня. Мечик. Тіпальниця. Костриця. Щітка. Найкращий чи найгірший ґатунок конопляного чи лляного волокна. Пачоси. Ручайка. В'язка ручайок. Пряха. Сходини дівчат (жінок) зимовими вечорами, щоб прясти. Кужіль. Днище. Прядиво. Прядка. Веретено. Вузол на нитці. Напрядене веретено. Пристрій, у який вкладається веретено з пряжею для зручнішого змотування з нього ниток на мотовило чи клубок. Вийка. Витушка. Снувальниця. Ткацький верстат, його частини. Ткаля. Набирати. Навивати. Слабина Піткання. Зів. Полотно з візерунками.

Які ще лексеми ви зафіксували, пов'язані з ткацтвом?

Млинарство

Мельник. Млинівка. Лотоки. Заставка. Водяне колесо. Корець. Ремено. Вал. Підшипник. Жорно. Воросняк. Спідняк. Триб. Порплиця. Підойма. Веретено. Доцаний поміст. Ярмо. Дерев'яний циліндр, кужіль. Дерев'яний обід навколо каменів. Дірка посередині верхнього млинового каменя. Борошно (загальна назва). Кіш. Пристрій, що регулює подачу зерна з ковша на камені. Коробка під кошем. Канал, яким борошно висипається. Насікати. Жорна, Палиця, за допомогою якої крутять жорна. Дерев'яна петля у верхньому, кінці палиці. Перлова крупа. Дерть. Млинок. Висівки. Завізно. Мірчук.

Запишіть ще інші лексеми на означення млинарства.

Теслярство, ковальство, гончарство, шевство та різні види народних промислів

Тесляр. Теслярувати. Столяр. Сокира (загальна назва), її види та її складові частини. Струг. Фуганок. Рубанок. Стругати. Обробляти. Пила, її різновиди. Ножівка, Тирса. Тесло. Молоток (загальна назва), різні види. Обценьки. Кліщі. Свердло. Скоба. Токарня. Довбня. Цвях залізний (загальна назва), різні його види, розміри. Трач. Лісопильня, колода, дошка. Розпилювати колоду на дошки. Смолокур. Коваль. Кузня. Ковадло; Ковальський міх. Кліщі. Заклепка. Склепувати. Наварювати. Насталювати. Гартувати. Гвоздільня. Рашпиль, Колодійня. Натягач. Пробійник. Болт. Гайка. Гвинторіз. Мечик. Напилек. Іржа. Жерсть, листове залізо. Сталь. Плоскогубці. Гончар. Гончарний круг, його частини. Горно гончарне та його частини. Полив'яний (про посуд). Швець. Дратва. Один з дерев'яних шевських кілочків, якими прибивають підшву до взуття. Шевський напилек. Кравчиня. Наперсток. Бондар. Клепка. Утори. Колісник. Лимар. Дроворуб. Важіль. Плішня. Начиння. Ланцюг та його частини.

Залишіть ще інші лексеми на означення теслярства, ковальства, гончарства, шевства та інших видів народних промислів, якими займаються у вашому селі.

Рослини

Лісник. Лісосіка. Поруб. Гушавина. Березняк. Вишник. Дубняк. Дупло. Хвоя. Гілляка. Пагін. Пасинок. Брунька. Лозина. Сушняк. Назви лісових дерев: тополя, ялина, явір, сосна та ін. Назви плодових дерев: яблуня, груша, вишня, слива та ін. Назви ягідних кущів: агрус, малина, ожина та ін. Назви декоративних кущів і дерев: горобина, хміль, обліпиха та ін. Назви трав, квітів та інших рослин: суниця, волошки, кропива, гриби (різні їх види) тощо.

Запишіть ще інші назви рослин.

Дикі тварини

Звір (загальна назва). Вовк. Вити. Ведмідь. Лис. Евфемізми, доля, вовка, ведмедя, лиса. Дикий кабан. Борсук. Сарна. Видра. Куниця, їжак. Кріт. Нориця. Кротовина. Землерийка. Вовчок. Хом'як. Ховрах. Щур. Кажан. Лігво. Мавпа.

Які ще дикі тварини ви знаєте? Їх назви.

Дикі птахи

Кувати. Горлиця. Вівсянка звичайна. Вивільга. Костолуза. Вільшанка. Тетерюк. Волове очко. Зяблик. Крук. Коноплянка. Соловей. Ворона. Жайворонок. Шпак. Посмітюха. Щиглик. Сорокопуд. Перепел. Куріпка сіра. Синиця. Дерахвіт. Омелюх. Пугач. Сич. Кулик. Крячок річковий. Чайка звичайна. Чапля. Деркач. Плиска біла, жовта. Горихвістка. Воркувати. Гніздо у птахів. Вирій.

Запишіть ще назви диких птахів, які у вас є.

Земноводні та плазуни

Жаба (загальна назва), види жаб. Кумкати. Пуголовок. Ящірка, різні її види. Вуж. Змія. Евфемізми до змії, гадюки. Черепаха. Слимак. Черв'як, різні види.

Які ще назви земноводних та плазунів ви знаєте?

Комахи

Сонечко. Жук, всі його види. Мурашник. Комаха (загальна назва). Різні види комах: джміль, цвіркун, коник та ін. Метелик, усі його види (махаон, міль). Гусениця, Павутина. Мокриця.

Які ще назви комах вам знайомі?

Рельєф

Рівнина. Горб. Западина. Долина. Схил. Круча. Обрив. Яр. Безодня. Скеля. Вершина. Сідловина. Побережжя. Мілина. Мул. Джерело. Став. Плесо. Хвиля. Стрижень. Заворот.

Притока. Острів. Скеля. Берег. Вир. Гравій. Водоспад. Повінь. Болото. Драговина. Кар'єр. Галявина.

Інші лексеми, пов'язані з позначенням рельєфу.

Метеорологія, астрономія

Гарна сонячна літня погода. Засуха. Спека. Буря, синоніми до буря. Грім, блискавка, злива, сонце з дощем. Снігопад. Ожеледь. Йти по снігу. Сніг з дощем. Мороз, синоніми до мороз. Ополонка. Бурулька. Іній. Низька температура. Льодохід. Зірка (загальна назва), назви різних зірок. Час перед світанком. Різний час дня: уранці, південь і т.д. Заграва. Луна. Пори року. Календар. Рік.

Які ще метеорологічні та астрономічні назви вами виявлені?

Звичаї, ігри, розваги, обряди, повір'я та ін.

Толока, одноразова безплатна допомога. Закладина. Новосілля. Обжинки. Ялинка. Вечорниці. Сходина. Танцювати. Скрипка та всі інші музичні інструменти. Музикант (загальна назва). Той, хто грав на скрипці, бубні тощо. Дзвін. Жмурки та інші дитячі ігри. Дитяча іграшка (загальна назва). Різні дитячі іграшки. Гойдалка. Веснянка. Лексика, пов'язана з весільним обрядом: оглядини, заручини та ін. Лексика, пов'язана з похоронним обрядом: умирати, небіжчик та ін. Лексика, пов'язана з зоринами. Забобони. Уроки. Відьма. Знахар. Ворожити. Русалка.

Запишіть ще назви звичаїв, ігор, обрядів тощо.

Соціально-економічна лексика

Майно. Багач. Бідняк. Служниця. Жебрак. Податок. Пільга. Спадщина. Рекрут. Листоноша. Житель села, міста. Околиця. Крамниця. Базар. Ярмарок. Торговиця. Дешево. Гроші. Завдаток.

Яка ще соціально-економічна лексика у вас вживається?

Дитячий лексикон

Під дитячим лексиконом розуміються слова, відмінні від звичайних, що вживаються на означення ряду понять при розмові з дітьми. Хліб – папа. Каша – кася. Яйце – коко. Цукор – цюцю. Корова – миня. Поцілунок – цьом.

Які ще слова дитячого лексикону відзначені вами?

Мисливство

Рушниця і її різновиди: одностволка., двостволка, дробівка, бокс-флінд, шприцівка тощо. Ствол. Приклад. Кольба. Бойок. Бурок. Екстрактор. Мушка. Цівка. Патрони. Набої. Кулі. Шріт. Гільза. Капсуль. Порох. Закрутка. Шомпол. Барклай. Обжимка. Заряджати патрони. Назви диких тварин і птахів, які є чи були об'єктом полювання.

Записати поширені в говірці стійкі словосполучення, які характеризуються тими чи іншими відмінностями від фразеологізмів літературної мови. Наприклад: бити бомки – байдикувати, драбанта ставати – сердитися, плести кошалки-опалки – базікати і т.п. Запишіть також поширені в говірці прислів'я та приказки.

Програма-питальник для збирання гончарської лексики

Інформація про інформатора

1. Прізвище, ім'я, по батькові.....
2. Рік, місце народження.....
3. Освіта.....
4. Професія (рід занять).....
5. Адреса.....

Запис здійснено   (дата)   (дані дослідника)

Назви гончарних виробів¹

1. Яка загальна назва всіх гончарних виробів, що використовують для приготування або подавання їжі, напоїв, а також зберігання харчових продуктів.....(посуд, гончарний посуд, посуда, начиння, горшки, горшкі, судинки, судина, черепля, гончарські вироби, чибря, судки)?
2. Як називають глиняний посуд, у якому варять їжу .....(горщик, горщок, горнець, баняк)?
3. Як називають середньої величини горщик для приготування рідкої страви на одну сім'ю, в якому варили борщ, капусту, юшку тощо.....?
4. Як називають горщик із надщербленими вінцями, без вінець або з тріщинами.....(гирюн, гирявий горщик, дзюравий, черепок, дзюрко, дірявка)?
5. Як називають найменший горщик, що використовувався для приготування страв дітям.....(горнятко, горня, горне, горця, горщетко, махітка, махотка, злівок, злівочок, кашник, киятко, малятко)?
6. Як називають посудину у вигляді двох невеликих горщиків, з'єднаних із боків докупи, з ручкою-кільцем на дотичних вінцях, в якій носили їжу в поле для косарів, жінок, пастухів.....(двійнята, парка, близнята, близнюки, двояки, двійник, двойник, двойнятка, спариші, подвоєні, двійцятка)?
7. Як називають найбільший горщик, що використовувався для кип'ятіння води, прання білизни, купання дітей, тримання солонини або води, приготування страв на весіллі чи похороні тощо.....(великий горнець, золінник, золійник, золільник, скозик, весільний горщик, відерник, відровий горщ, відреник)?
8. Як називають горщик для приготування густої страви, в якому найчастіше варили кашу.....(мамалижник, кашник, кашній, зливник)?
9. Як називають маленький горщик із загнутими назовні вінцями, що використовувався для тримання дьогтю.....(бляшанка, мазничка, мазниця, чорний, брудний, дьогтярник)?
10. Як називають різновид горщика з вузьким денцем і дуже короткими потовщеними і вигнутими назовні вінцями.....(баняк, чавунець)?
11. Як називалися три докупи зліплених горщики, з'єднаних зверху кільцеподібною ручкою, що мали таке ж практичне призначення, як близнята.....(трійнята, тройнята, трояк, тройняшко)?
12. Як називають горщик із вушком для відправлення природних потреб або це може бути глибока миска.....(нічник, сидун, сирун, сирунець, ночник, ноцник, нічний горщик, горинал, горнал, урільник, сисунчик)?
13. Яка назва високих горщиків.....(гладушики, глек, гладуша, стовбуни)?
14. Як називають різновеликий глиняний посуд із дуже розхиленими бічними стінками, потовщеними й вигнутими назовні, що застосовувався для тримання води, сирівцю, збіжжя, квашення і соління на зиму капусти, огірків, зоління білизни, приготування опари, учинення тіста, складання вареників, пирогів, тертя маку, прянощів тощо.....(макітра, макітерка, макутра, макотра, макотерть, макотьор, макітерка)?
15. Чи були окремі глиняні посудини для
  - тримання води
  - тримання сирівцю, збіжжя,
  - квашення і соління на зиму капусти, огірків
  - зоління білизни
  - приготування опари

¹ Варіант відповіді може бути обраний із дужок, якщо такий є. Якщо ні, то впишіть, будь ласка, Вами зафіксоване слово.

- учинення тіста
- складання вареників, пирогів
- тертя маку, прянощів

16. Як називають макітру для вчинення тіста.....(квашня, нецки дерев'яні)?
17. Як називають посудину циліндричної форми, що подібна до ринки, в якій пекли хліб, паску, бабку.....(ринка, хворма, хорма, бабушник, бабник, тепша, тазок, баберка, бабчир, поставець, ставчик, ринка для хліба)?
18. Як називають тиквоподібну посудину, плескувату з боків, у якій носили воду в поле, брали з собою в дорогу.....(збанок, дзбанок, баклага, баклажка)?
19. Як називають конусоподібний фігурний виріб, який використовували для приготування вина.....(бродильник, винник, вінний, винний, винар)?
20. Як називається маленька вазочка для тримання квітів .....(вазон, вазончик, букетник, снопик, вазочка)?
21. Як називається посудина, в якій у хаті тримали воду .....(водянка, відерник, водяник, водяний, водник)?
22. Як називають виступ зверху покришки для зручності її утримування у руці.....(вушко, ушко, головка, пупик, пупчик, копиток, пуп'янок, пупчик, пупир, пупирка)?
23. Як називається конусоподібна кришечка для глиняного посуду, здебільшого горщиків.....(покришка, кришка, накривка, накривачка, покривка, закривка, черепаня, феделка, покривало, накривало)?
24. Як називають глечик без ручки, що використовують для тримання молока, води.....(гладиска, гладисечка, гладущик, гладуняник)?
25. Як називається висока посудина з вушком або без вушка, що використовують для тримання молочних продуктів.....(гладуца, глек, глечик, гладиш, стоянець, довжанка, молочник, молошник, молочан, молочарка, товкан, купаня, шуполя)?
26. Як називають красиво оздоблений, полив'яний глечик, що використовують для розливання хмільних напоїв під час родинних та календарних обрядів.....(поливаний глечик, глечик для вареної)?
27. Як називають орнаментований, полив'яний глечик, у якому носили воду до церкви для освячення.....(священий глечик, глечик для святої води)?
28. Як називають маленький глечик із широким горлом і пипкою на вінцях, що використовують для тримання молока, сметани, розливання рідини.....(зливчак, зливушник)?
29. Як називають ритуальний колоподібний фігурний посуд з вушком і носиком, на високій ніжці, що використовують для тримання та розливання міцних напоїв під час весілля.....(рондель, рондельок, куманець, куман, куманчик, київський глечик, глечик для горілки, охтирський глечик)?
30. Як називається масивна глиняна колоподібна фігура з отвором посередині, що використовують для нагрівання води.....(окріпник, кулька)?
31. Як називається посудина у вигляді широкої чашки, в якій подають страву до столу.....(намисник, миска, міска, мисочка, миса, блюдо)?
32. Як називають круглу посудину з широким плескатим дном і низькими вінцями, куди насипають або накладають страву.....(тарілка, тарелка, таріль, таліж, танжер, танджер, танджерик)?
33. Як називають неглибоку миску, що нагадує тарілку.....(ополумисок, півмисок, глибока тарілка, палумісок)?

34. Як називається велика череп'яна миска, що використовувалася для миття посуду, прання білизни, купання дітей тощо.....(мийка, макітра велика, велика миска, лоханя, йандола, мильниця, палуба, ловор, кицька, нецьки, нечки, ночви)?

35. Як називається миска з дещо ввігнутими досередини краями, що використовують для затовкання борщу, розтирання пшона та інших речо-вин.....(макітра, кандійка, заминачка, натирачка)?

36. Як називається таріль з діаметром дна близько 209см, на якому зображалися переважно ніж із виделкою, риба, гілочка тощо.....(блюдо, нова тареля, велика тарілка, німецька таріль)?

37. Як називається розписана яскравими фарбами миска.....(мальована, художня, художницька миска, цвітиста миска, цяцькована миска, парадна миска)?

38. Як називається миска з хвилястими вінцями.....(хвиляста миска, філяста миска, шльонка, зубчаста миска)?

39. Як називаються миски за місцем їх виготовлення.....(зіньківська, опішнянська, гнилецька, глиньська, павлівська, миска з Тинної)?

40. Як називається маленька череп'яна миска.....(мися, мисятко, мища, мищеня, мисчина, мищенка)?

41. Як називають глиняний посуд з ямками, в якому печуть пампушки, пончики.....(пампушниця)?

42. Як називається маленька мисочка, що ставлять під чашку або склянку.....(блюдечко, блюдко, денечко, сподок, блюдце)?

43. Як називають посуд, що нагадує глиняну миску, яка розширюється вгору і в якій смажили їжу.....(ринка, дабош, паланчітовка, тиганя, шурпинка, пановка, криновка, горнятко, ринка)?

44. Як називається дещо сплюснута з двох боків велика ринка, яка використовувалася для запікання м'яса.....(поросятниця, ринка, кривак, гусятниця)?

45. Як називається ринка з високими стінками і звуженим денцем, що застосовувалася для вчинення тіста та тримання води.....(репатник, репатка, репетка, репеток, репанник)?

46. Як називається ринка з трубчастою ручкою на трьох високих ніжках, в якій смажили картоплю, печеню, стоплювали смалець.....(ринка, ринка з тулійкою)?

47. Як називається полив'яна ринка з двома вушками і покришкою, що використовувалася для подавання до столу рідких страв.....(борщівник, супник)?

48. Як називають глиняний горщик для зірваних домашніх квітів.....(квітник, вазон, вазонник, вазонниця, лазон, цвітник, цвіточник, цвітошник, подцвітошник, зільник, тежик, череп на косиці)?

49. Як називають глиняний горщик для домашніх квітів, що вирощували на підвіконні.....(квітник, вазон, вазонник, вазонниця, лазон, цвітник, цвіточник, цвітошник, подцвітошник, зільник, тежик, череп на косиці)?

50. Як називається велика бокаста посудина з вузькою шийкою для зберігання рідини (води, вина, горілки).....(банька, банка, збанок, бунька, тиква, кубишка, корчага, кавуш, канта, горгуля, водяний глечик)?

51. Як називається маленька мисочка для тримання солі на столі.....(солянка, сільниця, сільничка, солонка, сілярка, сулничка, подолянка)?

52. Як називається посудина у вигляді миски з вушком і багатьма наскрізними отворами на денці, що використовувалася для протирання відварених овочів, проціджування рідини.....(друшляк, друшлак, трушляк, дрисляк, цідильник, дірчава миска, сирівка)?

53. Як називається глиняний предмет (найчастіше у формі якої-небудь тваринки) з вузькою щілиною для опускання монет з метою їх накопичення.....(копілька, копилка, копільчочка, каптілка, скарбик, скарбничка, скарбонька, скарбовник, каса, бухса)?

54. Як називається дитяча іграшка-свисток у вигляді якоїсь тваринки чи птаха.....(свистун, свистунець, свистулька, свиставка, свищик, свистало, свистюк, пищалка, пищик, соловейко)?

55. Як називається маленька посудина циліндричної форми з ручкою, що слугувала для набирання й пиття води, молока тощо.....(рондель, кварта, кухоль, кухлик, кухля, чашка, кружка, горня, горне, горнятко, філіжанка, кіліжанка, питун, коновка, канавка)?

56. Як називають ритуальний зооморфний посуд, що використовують для тримання й розливання міцних напоїв та вина.....(баран, баранець, кухоль)?

57. Як називається глиняна скульптурка у вигляді жінки в капелюсі..... (бариня, баришня, панна, панночка, хазяйка)?

58. Як називається скульптурка птаха, якою завершувалася верхня частина димаря.....(когутик, голубок, пітушок, півник, пташка)?

59. Як називають глиняний циліндричної форми виріб, без денця, для відведення диму з хати, що встановлювався на дахові.....(комін, комин, димар)?

60. Як називалася ринка для доїння корів, кіз..... (дійниця, дійничка, доїльниця, дойниця, дойонка, скопець, горлач, шкопок)?

61. Як називалася невелика широка посудина на вузькому денці з носиком і трьома ручками, що використовувалася як умивальник, а також для розливання олії на базарах та вареної під час родинних свят.....(черпак, носатка)?

62. Як називалася глиняна неполив'яна кришка для вуликів-довбанок.....(покрівець, кришка, покрівля, дашок, ковпак, круглі)?

63. Як називається плоска глиняна плитка з рельєфним зображенням квітки різної форми (круглої, трикутної, квадратної, ромбоподібної), що використовувалася для нанесення орнаментів на ритуальне печиво..... (мазурочка, форма, прянична форма)?

64. Як називається глиняний виріб у вигляді конусоподібної трубки, як правило, на одну свічку..... (підсвічник, свічник, свішник)?

65. Як називається висока циліндрична посудина із завуженою верхньою частиною і вигнутими назовні вінцями, що застосовувалася для зберігання варення, меду, круп тощо.....(слоїк, слой, банка, горщик на варення)?

66. Як називається округла посудина з вушком, носиком і покриткою для заварювання чаю.....(заварник, чайник)?

67. Як називається маленька посудина на високій ніжці для пиття міцних напоїв.....(келих, келюх, келішок, стопарик, чарочка, чара, пугар, келех)?

68. Як називається рельєфна плитка прямокутної форми, що використовують для викривання дахів будівель.....(черепиця, череп'я)?

69. Як називається частина розбитого глиняного виробу..... (черепок, череп'я, череп, черепушки)?

70. Як називалася глиняна посудина для набирання зерна, борошна тощо .....(черпак, мірка, коряк, міртук, борошняник)?

71. Яка назва спеціальної невеликої розміру посудини для недопалків і попелу від цигарок ..... (попільниця, попільничка)?

72. Яка назва лійки для переливання рідини в посуд із вузьким отвором .....(лійка, цідилка, цідило, тивчар, тивчарка)?

73. Як називалися дитячі іграшки різних форм, що брязкали..... (таракальця, тарактбол, торохтушка, брязкальце, гуркотело, деркало, дзеленькач)?

74. Яка загальна назва маленького дитячого посуду, що відтворював усі традиційні форми глиняних виробів.....(монета, монетка, дробина, дрібне, дробіток)?

Назви частин глиняних виробів

75. Як називають верхні краї глиняного посуду.....(вінця, вінчик, вінчики, віночки, криса, криси, пруг, берег, бережок, бриж, краї)?

76. Як називається середня випуклість горщика чи будь-якої іншої посудини.....(череве, пук, пукло, пузо, пучка, брюх, опука)?

77. Як називається лінія у вигляді валика, зроблена ножиком, що окреслює дно глиняної посудини, визначає товщину дна і робить її стійкішою до розтягування та ударів.....(контур, гонтур, обідок, рубець)?

78. Які ви знаєте прислів'я про утір.....(горщик без утора, як незарублена сорочка)?

79. Як називається дугоподібна ручка горщика, глечика, збанка (найчастіше вона буває збоку посудини).....(вухе, уха, вушко, ручка)?

80. Як називається нижня частина (основа) горщика чи будь-якої іншої посудини.....(дно, денце, донце, спід, сподок, пень)?

81. Як називається верхня завужена частина глечиків ..... (горло, горловина, шия, рило, горлянка, шийка)?

82. Як називають лінію, що відмежовує шию глечика від випуклості ..... (злом, заломини, рубець, рубчик)?

83. Як називають дно посуду з незначним зовнішнім виступом ..... (копитець, копиток, стоянець)?

84. Як називається дугоподібний згин крис миски.....(край, лавочка)?

85. Як називаються конусоподібні глиняні трубочки, на яких стоїть ринка.....(ніжки, лапки)?

86. Як називається виступ-заглиблення на вінцях глиняного посуду, що призначався для зручності виливання рідини .....(рурка, рурочка, рульочка, пипка, пипочка, носик, нісок)?

87. Яка назва середньої частини випуклості тикви.....(пузо, пузирь, пузирьок)?

88. Як називається отвір на барильці.....(дзюрочка, рильце)?

89. Як називається трубчаста ручка ринки.....(руночка, тулійка)?

Продаж, лічба та розрізнення глиняних виробів

90. Яка назва місцевих торговців, які займалися скуповуванням гончарних виробів і розпродажем.....(горшковіз, горшковоз, скупник)?

91. Яка назва найбільшої одиниці лічби глиняних виробів під час оптового продажу.....(горно)?

92. Яка назва воза, пристосованого для перевезення глиняного посуду ..... (кипа, куча, підвода)?

93. Яка назва оптового продажу глиняного посуду.....(продаж гуртом)?

94. Яка назва лічильної одиниці для співставлення різних за розміром гончарних виробів і встановлення їх еквівалентності.....(штука)?

95. Як називали візника, якого наймали для перевезення гончарних виробів своїм возом.....(хрущик)?

96. Як називалися дуже великі або малі гончарні вироби, що під час оптового продажу безкоштовно додавалися до основної кількості виробів .....(доклад, уклад, укладний посуд)?

97. Яку ви знаєте метрологічну систему розрізнення неполив'яного посуду за величиною (місткістю).....(борщник, борщівник, владовець, яловець, кашник, горщевик, махотка)?

98. Яку ви знаєте метрологічну систему розрізнення мисок за формою .....(шльонка, проста, кандійка, полумисок)?
99. Яку ви знаєте метрологічну систему розрізнення мисок за величиною.....(лохані, миски, мисочки)?
100. Яку ви знаєте метрологічну систему розрізнення полив'яного посуду .....(одиначка, двійник, трійник, четверик, п'ятерик, шестерик, десятирик, двадцятка рик)?
101. Які ви знаєте народні назви цілющих трав, що використовувалися для випарювання посуду і що є похідними від назв гончарних виробів .....(гладишник, глечкопар, глечики жовті, кувшинчики білі)?
102. Які ви знаєте українські прізвища, прізвиська, похідні від назв гончарних виробів .....(Горщик, Блюдо, Барило)?
103. Які ви знаєте прізвища, які вказують на гончарне ремесло.....(Гончарук, Гончаренко, Гончар, Скудельник)?
104. Як називаються у вас вулиці, кутки, де проживають чи проживали гончарі.....(Гончарська, Гончарна, Гончарівська)?
105. Які ви знаєте назви сіл, селищ, містечок, річок, що пов'язані з гончарним ремеслом.....(Старі Гончарі, Глинське, Гончарівка)?
106. Як називається приміщення, окреме від житлової кімнати, в якому зосереджується все гончарне виробництво.....(гончарня, ганчарня, гончарська, майстерня, мастерська)?
107. Які ви знаєте прислів'я про гончарний посуд?
108. Які ви знаєте прислів'я про гончарів?
109. Які ви знаєте містичні розповіді про гончарів?
110. Які ви знаєте вірші про гончарів та їхню роботу?
111. Які ви знаєте прикмети про гончарство?
112. Які ви знаєте забобони щодо гончарного промислу?

ПРОГРАМА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ЛЕКСИКИ ТРАДИЦІЙНИХ СІМЕЙНИХ ОБРЯДІВ

Відомості про інформатора

6. Прізвище, ім'я, по батькові
7. Рік, місце народження.
8. Освіта
9. Професія (рід занять)
10. Адреса

ВЕСІЛЛЯ

Сватання. Оглядини. Заручини (передвесільні обряди)

1. Як називають весілля, обряд одруження та святкування цієї події за звичаєм?
2. Як називають молоду неодружену дівчину?
3. Як називають молодого неодруженого парубка?
4. Яку назву має життя дівчини до одруження?
5. Яку назву має парубоцьке життя, до одруження?
6. Яку назву має час, який дівчина і парубок проводять разом до одруження?
7. Яку назву має час, що проводить молодь до одруження?
8. Де і як розважається молодь? Чи можливе поєднання розваг і певної роботи? Як це відбувалося?
9. Яку назву має дівчина, яка досягла шлюбного віку?
10. Як називають молоду дівчину, яка виходить заміж, до весілля?
11. Як називають молоду дівчину, яка виходить заміж, під час весілля?

12. Яку назву має парубок, який досяг шлюбного віку?
13. Яку назву має парубок, який має намір одружитися?
14. Хто вибирає наречену женихові? За якими якостями це відбувається?
15. Що відбувається після вибору пари? Як це називається?
16. Чи є у вашому населеному пункті сватання?
17. Що таке сватання?
18. Скільки етапів має сватання? Дайте назву і розкажіть про кожний з них.
19. Кого запрошують проводити сватання? Як називають цих людей, учасників весілля?
20. Хто брав участь у сватанні?
21. Які прикмети («забобони») щодо учасників сватання?
22. Які ви знаєте атрибути старостів жениха?
23. Що несуть з собою старости на сватання?
24. Хто просить згоди батьків на шлюб обраної особи?
25. Чи є якісь назви парубка, дівчини в період сватання?
26. Які розмови ведуть старости жениха з батьками дівчини?
27. Як поведуться батьки дівчини?
28. Як поводиться дівчина?
29. Чи питають згоди на одруження у дівчини та парубка?
30. Якщо батьки погоджуються на одруження, що вони роблять?
31. Що робить дівчина, коли погоджується на одруження?
32. Що робить дівчина, коли їй не подобається хлопець, і вона не бажає з ним одружуватися?
33. Який є ритуал із піччю під час сватання? Що він означає? Які назви має?
34. Чи одразу дівчина погоджувалася на шлюб?
35. Як дівчина відмовляє хлопцеві? Як це проходить?
36. Якщо хлопець отримав відмову, як це називається?
37. Які дії старостів у випадку, якщо хлопець отримав відмову?
38. Які дії батьків дівчини у випадку, якщо хлопець отримав відмову?
39. Які дії дівчини у випадку, якщо хлопець отримав відмову?
40. Які символи чи алегорії існують на знак:
  - а) згоди
  - б) відмови сватам
41. Яку назву має невдале сватання?
42. Якщо сватання вдале, як батьки дівчини виражають згоду на шлюб?
43. Яку роль у цьому грають рушники? Як їх називають?
44. Що дарує дівчина на знак згоди одружитися?
45. Що дає хлопець дівчині за хустину?
46. Що дарує хлопець на знак згоди одружитися?
47. Що роблять батьки, якщо сумніваються у шлюбі?
48. Що робить хлопець після отримання згоди на шлюб?
49. Чи є які прикмети, пов'язані з перебуванням хлопця в хаті під час сватання?
50. Що роблять з хлібом, принесеним старостами?
51. Що означає перерізати хліб? Як його ріжуть? Чому?
52. Які прикмети, пов'язані з перерізанням хліба ви знаєте?
53. Чи є після перерізання хліба якість застілля?
54. Що виставляють на стіл?
55. Яка образна назва горілки, що виставлялася старостами на знак успішного завершення справи?
56. Що символізує випита горілка?
57. Як після сватання наречений називає батьків дівчини?
58. Як остаточно закріплюється згода на шлюб?
59. Як називається дівчина, яка точно виходить заміж?

60. Що відбувається після сватання?
61. Наведіть фрагменти традиційних розмов, що ведуться між сватами і батьками дівчини в хаті під час сватання.
62. Яку назву має обрядове закріплення згоди на шлюб?
63. Чи оголошується публічно про майбутній шлюб?
64. Що означає ставати нареченим чи нареченою?
65. Що таке оглядини?
66. Який діалог ведеться між старостами і батьками при їх зустрічі під час оглядин?
67. Як проходить обряд знайомства батьків молодого з життям, господарством своїх майбутніх сватів? Коли це відбувалося?
68. Як називається обряд знайомства батьків молоді з життям, господарством своїх майбутніх сватів?
69. Коли відбувався обряд знайомства батьків молоді з життям, господарством своїх майбутніх сватів?
70. Розкажіть про обряд заручин? Як і з якою метою він виконується?
71. Коли дівчина і хлопець, що мають намір одружитися, оголошуються нареченим і нареченою?
72. Хто приходить на заручини?
73. Яка дія є обов'язковою під час заручин?
74. Які подарунки даруються на заручинах?
75. Як поведуться батьки і родичі молодого?
76. Яку роль грає рушник на заручинах?
77. Чи має окрему назву рушник, який використовують для перев'язування сватів, старост?
78. Коли остаточно домовляються про весілля і подарунки для гостей?
79. Як називаються батьки одного з молодих відносно батьків іншого?
80. Чи йде розмова про придане?
81. Яку назву має придане у вигляді речей?
82. Яку назву має придане у вигляді худоби?
83. Яку назву має придане у вигляді земельного наділу?

Дівич-вечір (власне весільні обряди)

84. Яку назву має обрядова вечірка молоді напередодні весілля?
85. Коли міг проводитися дівич-вечір?
86. Яке значення дівич-вечора?
87. Хто бере участь у дівич-вечері?
88. Що роблять на дівич-вечері?
89. З чого плели вінок для нареченої?
90. Для нареченого теж плели вінок?
91. Який для нареченого плели вінок?
92. Хто для нареченого плів вінок?
93. Хто мав право плести вінок?
94. Чи запрошували ще когось на плетіння вінка?
95. Що символізувала кожна складова вінка?
96. Де брали квіти для вінка?
97. Які є прикмети щодо плетіння вінка?
98. Що означає вінок у весільній обрядовості?
99. Як збирають, шиють вінок?
100. Які дії виконують, коли шиють вінок?
101. Який зміст мають дії, коли шиють вінок? Чому?
102. Які ще вінки, прикраси, букети плелися? Для кого чи для чого?
103. Чи був присутній на вінкоплетінні молодий? Що він робив?
104. Де використовувалися вінки, що плелися на дівич-вечір?
105. Яке ритуальне значення мають вінки?

106. Чи зберігалися вінки після весілля?
107. Як молода прощалася зі своїми подругами?
108. Чи відбувається відповідний обряд у молодого? Як він називається?

Запросини

109. Яку назву має процес запрошення гостей на весілля?
110. Коли запрошують на весілля?
111. Хто запрошує на весілля від молодого?
112. Хто запрошує на весілля від молодої?
113. Якими словами благословляють батьки молодих перед тим, як вони йдуть запрошувати на весілля?
114. Як батьки проводжають молодих запрошувати на весілля?
115. Молоді разом запрошують гостей на весілля? Якщо ні, то чому?
116. Чи обираються в цей день вінчальні батьки? Яку назву вони ще можуть мати?
117. Як обирають вінчальну матір?
118. Як обирають вінчального батька?
119. Як молоді запрошують гостей на весілля?
120. Чи запрошують молоді батьків один одного на весілля? Як це відбувається?
121. Як називають учасників весілля, гостей?

Випікання короваю

122. Яку назву має обряд випікання весільного хліба?
123. Що таке коровай?
124. Яке значення має слово «коровай»?
125. Коли випікають коровай?
126. Які прикмети пов'язані з випіканням короваю?
127. Як називається дія, коли співають пісні перед випіканням короваю?
128. Як називається дія, коли співають пісні після випікання короваю?
129. У кого з наречених випікають коровай?
130. Хто має право пекти коровай?
131. Як називають жінок, які печуть весільний хліб?
132. Яка кількість жінок повинна бути? Чому?
133. Які пісні співали під час виготовлення короваю?
134. Як називається посуд, у якому вчиняють весільний хліб?
135. Хто вчиняє весільний хліб?
136. Як називаються жінки (жінка), яка виготовляє весільні страви?
137. Яке ритуальне значення має піч у випіканні короваю?

138. Як називається особа, яка вимітає піч перед випіканням короваю?
139. Як називається віник, яким вимітають піч перед випіканням короваю?
140. Як називається знаряддя, яким висаджують у піч весільний коровай?
141. Як називається головний весільний хліб із прикрасами, що випікають у молодого й роздають усім гостям після весілля?
142. Як називаються частини короваю?
143. Як називаються прикраси на коровайі?
144. Що означають прикраси на коровайі?
145. Як називається прикраса з тіста у вигляді ялинової шишки, розташованої в центрі?
146. Як називається прикраса з тіста у вигляді ялинових шишок, розташованих по колу?
147. Як називається прикраса з тіста у вигляді колосків?
148. Як називається прикраса з тіста у вигляді листочків?
149. Як називається прикраса з тіста у вигляді квітки?
150. Як називається прикраса з тіста у вигляді гілочок?
151. Як називається прикраса з тіста у вигляді винограду?

152. Як називається прикраса з тіста у вигляді птахів?
153. Як називається прикраса з тіста у вигляді тварин? Яких?
154. Як називаються прикраси у вигляді фігурок; коня; корови; зайчика; собачки; рибки; інші види?
155. Як називаються прикраси у вигляді фігурок небесних тіл?
156. Як називається прикраса з тіста у вигляді риби?
157. Як називається прикраса з тіста у вигляді бублика?
158. Як називається прикраса з тіста у вигляді цифри вісім?
159. Як називається прикраса з тіста у вигляді невеликих кульок?
160. Як називається прикраса з тіста у вигляді вареників?
161. Як називається прикраса з тіста у вигляді чотирикутника?
162. Як називається прикраса з тіста у вигляді скрученої смужки тіста?
163. Як називається прикраса з тіста у вигляді перехрещених смужок тіста?
164. Як називається прикраса з тіста у вигляді смужок, що проходять між рядами прикрас?
165. Як називається прикраса з тіста, якою обводять коровай навколо?
166. Як називається нижня частина короваю?
167. Як називається хліб, що служить доповненням до короваю молодого і роздається наприкінці весілля?
168. Як називається коровай молодой? Яке він має значення?
169. Як називається хліб для сватання?
170. Як називається хліб (чи щось інше) для запрошення на весілля?
171. Як називається хліб (чи щось інше) для обдаровування дружок?
172. Як називається хліб для благословення і вітання молодих батьками?
173. Як називається хліб (чи щось інше), що давали жінкам, які випікали коровай?
174. Як називається хліб, що несли до церкви?
175. Як називається хліб для обміну між родинами наречених?
176. Як називається хліб круглої форми, призначений для молодих?
177. Як називається обрядове печиво у вигляді двох пташок, що символізують молодих?
178. Як називається хліб, який молода бере з собою в дім чоловіка для себе?
179. Як називається хліб для молодой, щоб після шлюбної ночі вона поснідала?
180. Як називається хліб у вигляді кільця, через який наречена дивиться на молодого?
181. Як називається хліб, призначений для молодого?
182. Як називається весільний хліб для дітей?
183. Як називається печиво у вигляді місяця?
184. Як називається печиво, призначене для тих рідних, які не присутні на весіллі?
185. Як називається круглий без прикрас хліб?
186. Які види хліба ще використовуються у весільному обряді?
187. Які види печива використовуються у весільному обряді?
188. Чи мають види печива якесь ритуальне значення?
189. Чи є різниця у назвах хліба, який випікається у молодого і молодой?
190. Чим мати обсипає весільний поїзд?
191. Навіщо мати обсипає молодих?

Весільне деревце (гільце)

192. Як називається процес одягання весільного деревця?
193. Як називається весільне деревце молодого?
194. Весільне деревце – це прикрашена гілка чи верхівка дерева?
195. З якого дерева виготовляють весільне деревце молодого?
196. Як прикрашають весільне деревце молодого?
197. Що символізують прикраси?
198. Як використовують весільне деревце молодого?
199. Хто відповідає за весільне деревце молодого?

200. Яке місце займає весільне деревце молодого після весілля?
201. Як називається весільне деревце молодої?
202. З якого дерева виготовляють весільне деревце молодої?
203. Як прикрашають весільне деревце молодої?
204. Що символізують прикраси?
205. Як використовують весільне деревце молодої?
206. Хто відповідає за весільне деревце молодої?
207. Яке місце займає весільне деревце молодої після весілля?
208. Яким словом називають процес прикрашання весільного деревця?
209. Який монолог ведеться перед прибиранням деревця, чи весільної корогви?
210. Які слова говорять батьки молодих під час прикрашання деревця; сестра, брат молодого чи молодої? (пісні сюди не включати).
211. Які слова говорять, коли «виграють деревце» (спеціальний танець із деревцем)?
212. Як називається букетик, прив'язаний на самому верхечку деревця?
213. Що ще прикрашають перед весіллям?
214. Як називаються прикраси, якими прибрані ворота на весіллі?
215. Де відбувається застілля?
216. Як називаються прикраси, якими прибране місце, де відбувається застілля?

Шлюб

217. Де реєструють шлюб?
218. Як називається урочиста реєстрація шлюбу?
219. Як проходить реєстрація шлюбу?
220. Де зустрічаються наречені?
221. Як одягнені молоді?
222. Яку роль грають батьки?
223. Хто супроводжує молодих на реєстрацію?
224. Що символізує рушник, на якому відбувається реєстрація?
225. Які є прикмети, що перенесені з обряду вінчання на обряд реєстрації шлюбу?
226. Що відбувається після реєстрації шлюбу?

Вінчання

227. Як називається обряд вінчання молодих у церкві?
228. Коли молоді можуть вінчатися у церкві? Чим це зумовлено?
229. Які церковні обряди повинні пройти молоді перед вінчанням?
230. Яке значення мають церковні обряди до вінчання?
231. Хто готує молоду до вінчання?
232. Як називається дія одягання на молоду головного убору?
233. Як називається дія, коли співають пісні перед відходом молодої до вінчання?
234. Як називається обряд, коли батьки благословляють молодих перед вінчанням?
235. Якими словами благословляють батьки молодих тоді, коли вони зібралися до вінчання?
236. Що відбувається у будинку, на подвір'ї, за воротами?
237. Як благословляють молодих на подвір'ї тоді, коли вони зібралися до вінчання?
238. Як називається обряд одягання молодої у весільний одяг?
239. Опишіть детально одяг молодої.
240. Що відбувається у домі молодого?
241. Опишіть детально одяг молодого.
242. Як молоді йдуть до церкви? Чи це супроводжується якоюсь дією?
243. Хто з молодими йде до церкви?
244. Що молоді роблять перед церквою?
245. Як відбувається вінчання?
246. Що символізує церковний вінець?
247. Хто тримає церковний вінець?
248. Які прикмети, пов'язані з вінчанням, ви знаєте?

249. Хто з учасників весілля супроводжує молоду в обряді вінчання?
250. Хто з учасників весілля супроводжує молодого в обряді вінчання?
251. Що означають свічки на вінчанні?
252. Хто такі «світилки»? Яке місце вони займають під час вінчання?
253. Що відбувається після вінчання?
254. Хто перепиняє наречених?
255. Яке значення має виливання води під ноги молодим?
256. До чийого дому йдуть молоді?
257. Хто зустрічає молодих удома?
258. З якими стравами зустрічають молодих? Що вони символізують?
259. Що говорять і бажають молодим?
260. Як молоді заходять до хати?
261. Які новітні обряди ви знаєте? Яке значення вони мають?
262. Молоді йдуть додому разом чи окремо?
263. Чому молодий повертається додому?
264. Як називаються гості, які йдуть з молодим за молодою?
265. Як мати випроводжає сина до молодої?
266. Що означає дія обсипання цукерками, зерном весільного поїзда?
267. Що з собою несе молодий?
268. Чи переймають гостей і молодого дорогою?
269. Як називають обряд, під час якого перегороджують дорогу весільній процесії молодого, коли він прибуває за молодою?
270. Хто і з чим переймає молодого?
271. Як і хто зустрічає молодого у молодої? Які існують прикмети?
272. Як зустрічає мати молодої молодого?
273. Що приносить із собою молодий?
274. Які дієства відбуваються під час зустрічі?
275. Чим закінчується зустріч?
276. Де знаходиться в цей час молода?
277. Хто її охороняє?
278. Як молодий з'єднується з молодою?
279. Як відбувається обряд «викупу» молодої?
280. Як розпочинається весілля?
281. Що відбувається за столом?
282. Де сидять молоді?
283. На чому сидять молоді? З якими прикметами це пов'язано?
284. Які слова кричать молодим?
285. Яку роль відіграють дружба і дружка?
286. Як закінчується весілля у молодої?
287. Як називається обряд розподілу короваю чи весільного калача між учасниками весілля?
288. Що дає мати молодій у дорогу до молодого?
289. Які поради даються молодій?
290. Як мати провонджує доньку?
291. Як поведуться дружби молодого?
292. Як молоді йшли дорогою?
293. Що роблять у родині молодого, коли наближаються молода і молодий?
294. Як зустрічають гостей, молодих?
295. Як молодих заводять на подвір'я?
296. Як продовжується весілля у молодого?
297. Де сидять молоді?
298. Як називається лава, на якій сидять молода і молодий?
299. Як називається обряд, під час якого з молодої знімають головний убір і

зав'язують хустку? Що означає цей обряд?

300. Хто виконує обряд покривання?
301. Чим виконують обряд покривання?
302. Що означає «садити молоду на посаг»?
303. Хто розрізає коровай?
304. Як молоді вручають коровай рідним і гостям?
305. Що віддають музикантам?
306. Як називається обряд дарування молодим грошей, подарунків?
307. Які побажання висловлюють молодим?
308. Як називається обряд дарування батьків молодого нареченою та її родичами?
309. Як називається обряд першої шлюбної ночі і перевірка цнотливості молодої?
310. Що відбувається у випадку цнотливості молодої?
311. Як називають цнотливу молоду?
312. Як називають нецнотливу молоду?
313. Як називається танець молодої з свекрухою у випадку цнотливості молодої?
314. Як називаються обряди, що відбуваються у перший день після весілля, другий і т.д. (понеділок і т.д.), у першу неділю після весілля?
315. Коли і хто навчає невістку пряди?
316. Який сніданок несуть молодим після першої шлюбної ночі від матері (хрещеної) молодої?
317. Як називаються пригощання у будинку молодого після першої шлюбної ночі?
318. Як називається пригощання, яке дають хресні батьки молодого (молодої), запрошуючи до себе друзів і дружок?
319. Що відбувається у вівторок у молодої?
320. Що несли до дому молодої?
321. Коли батьків молодої обливали водою?
322. Що відбувається на третій день після весілля?
323. Яку назву мають тварини (чучела), які використовуються у весільній обрядовості?
324. Що відбувається у будинку молодої в наступну неділю після весілля?
325. Які прикмети на весіллі ви знаєте?

Назви учасників весілля

326. Хто така «весільна матка»?
  327. Хто такий «весільний батько»?
  328. Як називається рід молодого?
  329. Як називається рід молодої?
  330. Як називаються особи, які не запрошені на весілля, але спостерігають за ним на вулиці?
  331. Як називаються батьки молодої (молодого)?
  332. Як називається батько молодої (молодого)?
  333. Як називається матір молодої (молодого)?
  334. Як називаються заміжні учасниці весілля із родини молодого (молодої)?
  335. Як називаються незаміжні учасники весілля із родини і друзів молодого?
  336. Як називаються незаміжні учасниці весілля із родини і подружок молодої?
  337. Як називається товариш молодого, який є головним розпорядником на весіллі?
- Які функції він виконує?
338. Як називається одружений учасник весілля, його керівник і розпорядник із родини молодого (молодої)?
  339. Чи розрізняють поняття «старший дружба», «перший», просто «дружба»?
  340. Як називається дівчина, яка на запрошення молодої бере участь у весільному обряді?
  341. Чи розрізняють поняття «старша дружка», «перша дружка», «дружка»?
  342. Як називається старша між заміжними учасницями весілля із родини молодого

(молодої)?

343. Як називається старша над незаміжніми учасницями весілля із родини молодого?

344. Хто така «сваха»?

345. Хто така «свашка»?

346. Хто такий «сват»?

347. Як називається учасник обряду, який несе викуп для тих, хто перегордив дорогу?

348. Як називаються учасники обряду, які продають молоду?

349. Хто може продавати молоду?

350. Як називається представник роду молодого, якого садять замість молодого біля молодої після її викупу?

351. Хто посипає молодих зерном, квітами і т.д.? Для чого?

352. Хто подає на стіл спиртні напої?

353. Коли змінюють головний убір молодої?

354. Хто змінює головний убір молодої на убір заміжньої?

355. Хто супроводжує молоду до молодого?

356. Хто грає на весіллі?

357. Як називаються музиканти, які грають на весіллі?

358. Як називається музикант, який грає на скрипці?

359. Як називається музикант, який грає на баяні?

360. Як називається музикант, який грає на бубні?

361. Хто бере участь у танцях?

362. Які ігри відбуваються під час танців?

363. Як називається приміщення, в якому молоді проводили першу шлюбну ніч?

364. Як називаються подарунки, одержані молодими від гостей?

Назва обрядової їжі

365. Назви страв і напоїв, які виконують певні функції у весільному обряді?

366. Які страви збереглися з давніх часів і повинні бути обов'язково на весільному столі?

Назви обрядового убору молодої

367. Як називається головний убір молодої в цілому?

368. Як називається невеличкий вінок, який одягають на голову молодої?

369. Як виробляють вінок для молодої?

370. З чого роблять вінок для молодої?

371. Які є прикмети щодо виготовлення вінка молодої?

372. Чи прикріплюють стрічки до вінка молодої? Які? Що вони символізують?

373. Як називається легка тканина, що прикріплюють до вінка молодої?

374. Що прикріплюють молодому чи молодій на груди?

375. Що одягають молодій, коли вона стає заміжньою?

376. Що приколюють учасникам весілля? Чи є різниця у назві для незаміжніх і заміжніх гостей?

377. Чи вивішують щось для оголошення цнотливості молодої?

378. Що використовують для дарування гостям короваю, весільного печива?

379. Куди збирають гроші під час дарування?

380. Запишіть прислів'я, приказки, що пов'язані з весільними обрядами

ХРЕЩЕННЯ ТА НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ

1. Як жінка розуміє, що вагітна?

2. Як говорить про вагітність чоловікові та батькам?

3. Як називають вагітну жінку?

4. Як називається безплідна жінка?

5. Як називається багатодітна жінка?

6. Як називають вагітну жінку, яка не має чоловіка?

7. Як називають дитину, яка народжується без батька?
8. Які є прикмети, пов'язані із народженням дитини без батька?
9. Яку роботу забороняється робити вагітній жінці і чому?
10. Яких правил потрібно дотримуватися вагітній жінці?
11. Що заборонялося робити вагітній жінці, щоб пологи не були важкими?
12. Що робили, щоб пологи були легкими?
13. Які приказки і повір'я, пов'язані із вагітною жінкою?
14. Як називають жінку, яка от-от має народити?
15. Як називають жінку під час пологів або відразу після пологів?
16. Як називають процес переймів під час пологів?
17. Як називають процес народження дитини?
18. Як називають час, коли жінка народжує дитину?
19. Хто приймає пологи?
20. Як відбувається запрошування того, хто приймає пологи?
21. Які є прикмети, пов'язані з пологами?
22. Як називають жінку, яка приймає дитину, допомагає при пологах?
23. Яка жінка могла бути повитухою?
24. Коли приходила повитуха?
25. З чим приходила повитуха приймати пологи?
26. Які дії виконувала повитуха в кімнаті, з чим вони пов'язані?
27. Що промовляла повитуха, приймаючи дитину?
28. З чим пов'язані примовляння повитухи?
29. Які обряди виконувалися під час народження дівчинки?
30. Що промовляли, коли народжувалася дівчинка?
31. Що промовляли, коли відсікали пуповину дівчинці?
32. Які обряди виконувалися під час народження хлопчика?
33. Що промовляли, коли народжувався хлопчик?
34. Що промовляли, коли відсікали пуповину хлопчикові?
35. Чим перев'язували пуповину?
36. Які існують прикмети, пов'язані з пуповиною?
37. Як називається немовля, грудна дитина?
38. Як називається грудна дитина, яка народилася без батька?
39. Як потрібно поводитися з дитиною протягом першого року? Яких правил (оберегів) потрібно дотримуватися?
40. Як називають дитину, яка народилася в сім'ї останньою?
41. Як кажуть, коли годують дитину груддю?
42. Як називають жінку, яка годує дитину груддю?
43. Чи розрізняють назви для жінки, яка годує і чужу дитину?
44. Коли відлучали дитину від грудей?
45. Яку назву мав обряд відлучання дитини від грудей?
46. Що повитуха робить відразу після народження дитини?
47. Як називають першу купіль дитини?
48. Звідкіля беруть воду для першої купелі і чому?
49. Що додають у першу купіль дитини?
50. Які прикмети пов'язані з першою купіллю дитини?
51. Хто йде по воду для першої купелі і чому?
52. Чи виголошують якісь промовляння при набиранні води?
53. У чому гріли воду на першу купіль? Що з цим пов'язано?
54. В чому купали дитину?
55. Які обряди та обереги використовувались під час купелі?
56. Що символізує кожний предмет, обєріг?
57. Що повитуха робить після купання?
58. Як обсушують дитину після купання?

59. Що символізує обсушування дитини біля печі?
60. Як називаються дитячі речі?
61. Чи залишала повитуха щось дитині?
62. Чи залишала повитуха щось матері?
63. Як називається звичай давати ім'я дитині?
64. Як вибирають ім'я дитині?
65. Хто обирає ім'я дитині?
66. Яким ім'ям називають хлопця?
67. Яким ім'ям називають дівчину?
68. Що не дозволяється робити, коли дитина не хрещена? Чому?
69. Що означає «зурочити дитину»?
70. Що роблять, аби дитину не зурочити?
71. Які обереги використовують, щоб захистити дитину?
72. Як називається відвідування породіллі?
73. Хто може відвідувати породіллю?
74. Коли провідують перший раз породіллю?
75. Яке значення має слово «родини»?
76. Які примовляння та побажання висловлювалися породіллі?
77. Коли породілля йде вперше до церкви?
78. Коли дитину несли хрестити?
79. Хто міг здійснювати хрещення, крім священика?
80. Як називається чоловік, який на запрошення батьків тримає дитину до хреста?
81. Як називається жінка, яка на запрошення батьків тримає дитину до хреста?
82. Хто може бути кумом і кумою?
83. Що робили, коли не могли визначитися, кого брати за кумів?
84. Як називається хрещений батько?
85. Як називається хрещена матір?
86. Які обов'язки покладені на кумів?
87. Які повір'я, приказки пов'язані з кумами?
88. Як називають хрещеника?
89. Як називають хрещеницю?
90. Як називають біле полотно, що приносять новонародженому і завивають його?
91. Що потім виготовляють з білого полотна, яке приносили новонародженому?
92. Що ще приносили з собою гості для дитини?
93. Що символізували принесені гостями речі?
94. Який обряд виконують у кімнаті, коли дитину збирають на хрещення до церкви?
95. Які прикмети, пов'язані з цим обрядом, ви знаєте?
96. Які обереги використовували під час хрестин?
97. Які новітні прикмети ви знаєте?
98. Хто виносить дитину з церкви?
99. Де знаходиться мати під час хрещення дитини?
100. Який обряд проводиться над матір'ю дитини? Що він символізує?
101. Яке значення має слово «хрестини»?
102. Коли розпочиналися хрестини?
103. Як називається хліб, що випікається на хрестини?
104. Чи готують спеціальні обрядові страви для відзначення хрещення?
105. Запишіть повір'я, приказки, які побутують у вашому населеному пункті, пов'язані з обрядом хрещення?
106. Чи відбувався якийсь обряд на сороковий день після народження дитини? Яку назву він має?
107. З ким проводився обряд на сороковий день після народження дитини?
108. Як проводилися калачини?
109. Що символізують калачини?

110. Які страви готують на калачини? Що вони символізують?
111. Як проходили калачини, якщо дитина померла?
112. Хто приходив на калачини?
113. Як називають відзначення народження дитини за участю чоловіка породіллі та його друзів ще до повернення жінки з лікарні?
114. Як називається церемонія урочистої реєстрації дитини?
115. Де відбувається реєстрація дитини?
116. Як називається обряд, коли батько новонародженого приносить кумам калач, подарунки? Коли це відбувається?
117. Що означає слово «ненька»? Які існують до цього слова синоніми?
118. Значення слова «няньчити» дитину? Які ще існують синоніми до цього слова?
119. Як називають дитячі іграшки?
120. Які іграшки повинні бути обов'язково у дитини?
121. Коли вперше стрижуть волосся дитині?
122. Яку назву має обряд, коли дитині вперше стрижуть волосся?
123. У якому віці відбувається обряд, коли дитині вперше стрижуть волосся?
124. Хто стриже волосся дитині?
125. Що роблять із відрізанним волоссям? Які повір'я, приказки, пов'язані із цим?
126. Чи є різниця у постриженні дівчинки і хлопчика?
127. Як проводять обряд постриження для дівчинки?
128. Хто проводить обряд постриження для дівчинки?
129. Що символізує цей обряд для дитини?
130. Як дітям пояснюють, звідки беруться діти?

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД

1. Які ви знаєте прикмети, що віщують смерть? Як називаються такі прикмети (н-д: знаки, знамення, знаки згори та ін.)?
2. Які відчуття у людини перед смертю?
3. Як називається місце, де людина (душа) перебуває після смерті?
4. Як називається, коли людина може скоро померти (н-д: однією ногою на тому світі, одна нога в труні (ямі), на ладан дише, вуха світяться)?
5. Як люди готуються до смерті?
6. Які дії є обов'язковими у процесі підготовки до смерті?
7. Які речі повинні бути готовими завжди на випадок похорону?
8. Що не можна готувати раніше часу? Чому?
9. Якої смерті може бажати (не бажати) людина?
10. Як називають людину або дію, що вказують на скору смерть? (напр.: одною ногою на тому світі; не жилець; скоро).
11. Як називається момент, коли людина помирає? (не стає, смерть, Богу душу віддав, сконав та ін.).
12. Якщо людина тяжко помирає, як їй допомагають?
13. Що кладуть під голову помираючому?
14. Що дають у руки помираючому? Як це називається?
15. Яку роль відіграє священик в останні хвилини вмираючого?
16. Що має прийняти священик?
17. Які прикмети, пов'язані зі смертю без покаяння, ви знаєте?
18. Що означає «легка смерть»?
19. Хто вмирає легкою смертю?
20. Яку назву має тяжка смерть?
21. Що робили під час тяжкої смерті?
22. Кому дістається тяжка смерть? Як називаються такі люди?
23. У чому специфіка смерті відьми?
24. Що або хто не дає померти відьмі спокійно?.
25. Які прикмети, забобони щодо смерті відьми ви знаєте?

26. Як називають уміння відьми?
27. Як називається процес поховання покійника?
28. Як люди зустрічають смерть іншого?
29. Що означає смерть для людини?
30. Які види робіт не можна робити, коли у хаті (селі) покійник?
31. Яку назву має людина, яка померла?
32. Які прикмети, пов'язані з покійником, ви знаєте?
33. Як вшановують покійника?
34. Як люди розуміють, що у хаті є покійник?
35. Що символізують свічка та лампадка?
36. Що символізують мідні копійки на очах покійника?
37. Що роблять із дзеркалом?
38. Як називається те, чим зв'язують ноги і руки покійника?
39. Які прикмети є щодо перебування покійника у хаті?
40. Які гігієнічні процедури виконують над покійником?
41. Який найперший обряд виконується над покійником?
42. Що символізує обряд омивання покійника?
43. Хто омиває покійника? Які повір'я з цим пов'язані?
44. На чому миють покійника?
45. Що роблять з водою, якою омивають покійника? Чому?
46. Як називається така вода?
47. Як називається посудина, з якої омивають покійника?
48. Що роблять з посудиною і білизною після омивання покійника? Чому?
49. Як називається одяг, що готують для покійника?
50. Як одягають покійника?
51. Яку роль відіграє взуття?
52. Які прикмети, прислів'я, пов'язані із взуттям, ви знаєте?
53. Яку роль відіграють головні убори?
54. Як одягають жінку? Чому?
55. Що одягають жінкам на голову?
56. Як одягають чоловіка? Чому?
57. Як одягають маленьких дітей? Дівчаток? Хлопчиків?
58. Як одягають незаміжню дівчину?
59. Як одягають неодруженого хлопця?
60. Як можна зрозуміти, що покійний не перебував у шлюбі?
61. Що одягали на палець покійнику, який не перебував у шлюбі?
62. Що готують на похороні неодружених? З яким це обрядом пов'язано?
63. В одяг якого кольору не одягають покійників? Чому?
64. Що робили зі старим одягом покійника? Чому?
65. Що робили з ногами покійника?
66. Яку назву має полотно? Якого кольору? Чому?
67. Що робили з руками покійника?
68. Що вкладали в руки покійника?
69. Чи кладуть якісь речі поруч із покійником?
70. Які речі можна класти біля покійника?
71. Для чого кладуть гроші поруч із покійником? Як називаються ці гроші?
72. Де може лежати покійник в хаті?
73. Яким чином лежить небіжчик у хаті?
74. Яку роль виконує зерно у поховальному обряді?
75. Скільки триває похорон?
76. Чому похорон не може тривати більше 3 днів? Які повір'я з цим пов'язані?
77. Що роблять у першу ніч?
78. Яку назву має дія, коли рідні плачуть над покійником?

79. Що розповідають рідні чи сусіди покійнику? Що це символізує?
80. Чому на похороні говориться тільки про добрі вчинки покійника?
81. Чому не прийнято спати у першу ніч?
82. Хто приходить на похорон?
83. Що люди несуть з собою на похорон? Чому?
84. Що говорять, коли заходять до хати?
85. Як треба поводитися у хаті, де є покійник?
86. Як вшановують покійника сторонні люди?
87. Як виражають співчуття рідним покійника?
88. Як родичі прощаються з покійником?
89. У чому лежить покійник?
90. Коли виготовляють труну?
91. Хто виготовляє труну?
92. Як називаються деталі труни?
93. Чи прикрашають труну? Чим? Для чого?
94. Чим застеляють дно труни?
95. Що кладуть під голову покійнику?
96. Чому не можна класти під голову покійнику подушку з пір'ям?
97. Як виносять труну з хати? Чому?
98. Хто виносить труну з хати?
99. Навіщо тримають відкритими всі двері до того, як винесуть покійника з хати?
100. Який обряд виконують під час виносу тіла з хати?
101. Де зупиняються, коли виносять покійника з хати?
102. Який обряд виконують на порозі хати?
103. Що символізує звичай стукати труною об поріг?
104. Що роблять після виносу труни з хати?
105. Чому двері хати довго тримають закритими?
106. Які прикмети, повір'я, пов'язані з виносом покійника з хати, ви знаєте?
107. Куди несуть покійника?
108. Що роблять у церкві?
109. Як несуть труну на цвинтар?
110. Чи йде хтось попереду труни?
111. Як відрізняються люди, які несуть труну, від інших?
112. Як перев'язують тих, хто несе труну людини, яка не перебувала у шлюбі?
113. Які особливості в обряді поховання спостерігаються, коли людина не перебувала у шлюбі?
114. Що кладуть на кришку труни? Для чого?
115. Хто відкриває ворота цвинтаря похоронній процесії?
116. Які прикмети з цим пов'язані?
117. Які прикмети, пов'язані з перенесенням покійника на цвинтар, ви знаєте?
118. Хто копає яму для труни? Яку?
119. Що роблять, якщо під час копання ями на цвинтарі нашттовхнулись на стару могилу (викупити місце)?
120. Що відбувається на цвинтарі?
121. Яку роль відіграє священик у похоронному обряді?
122. Як прощаються з померлим на цвинтарі?
123. Як називається закривання труни?
124. Чим закривають труну?
125. Що відбувається перед забиванням труни?
126. Куди спускають труну?
127. На чому спускають труну?
128. Що кидають на труну? Що символізують такі речі?
129. Що роздають на цвинтарі? Що символізують солодощі?

130. Що відбувається у хаті покійника після його поховання?
131. Як називається поминальний обід?
132. Що роблять перед тим, як увійти до хати? Що символізує ця дія?
133. Які страви готують на поминальному обіді?
134. Яка страва є обов'язковою на поминальному обіді? Як вона готується?
135. Чи є страви, що спеціально готують для душі покійного?
136. Як споживають страви на обіді?
137. Які є повір'я щодо виделок і ножів на столі під час поминального обіду?
138. За що випивали на поминальному обіді?
139. Що роблять наступного ранку? Як називається цей звичай?
140. Що з собою беруть на могилу? Для чого?
141. Що відбувається на третій день?
142. З чим пов'язані третини?
143. Що відбувається через 9 днів?
144. З чим пов'язані дев'ятини?
145. Що відбувається через 40 днів?
146. З чим пов'язані сороковини?
147. Що відбувається через рік?
148. З чим пов'язані роковини?
149. Що роблять у поминальні дні родичі покійного?
150. Які є поминальні (календарні та індивідуальні) дні?
151. Що відбувається у церкві у поминальні дні?
152. Коли ще можна (потрібно) поминати покійників?
153. Як відбувається поминання покійників?
154. Що несуть на могили?
155. Які прикмети чи повір'я, пов'язані з поминанням покійників, ви знаєте?
156. Де хоронять самогубців та утоплеників?
157. Кого ще хоронять за територією цвинтаря або десь у віддалених місцях?
158. Чи поминають самогубців та утоплеників? Коли?
159. Як проявляється траур у сім'ї?
160. Яку назву має траур у сім'ї?
161. Якими словами згадують покійника?
162. Підберіть слова, які означають «поховати людину, покійника».